

Agnė Lastauskienė

APMAŪSTYK

IR VEIK!

Refleksijos metodai ir rekomendacijos
mokymosi procese

Agnė Lastauskienė

APMAŪSTYK

IR VEIK!

Refleksijos metodai
ir rekomendacijos
mokymosi procese

ISBN 978-609-95660-6-1

Leidiny parengtas Ugdymo plėtotės centrai įgyvendinant Europos socialinio fondo bei Lietuvos Respublikos valstybės finansuojamą projektą „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra (III etapas)“, kodas VP1-2.2-ŠMM 02-V-01-010. Parengė vyresnioji tikybos mokytoja Agnė Lastauskienė
Projekto vadovė Vilma Venta Jankūnienė
Stažuotojo vadovė dr. Rita Giedrė Rugevičiūtė
Stažuotės vadovė Edita Linkevičiūtė
Leidinio recenzentė-ekspertė Lietuvos edukologijos universiteto Istorijos fakulteto Katalikų tikybos katedros vedėja doc. dr. Ingrida Gudauskienė
Leidinį redagavo Lolita Petrašiūnaitė
Dizainas ir viršelis UAB MANIFESTUS
Leidinį maketavo UAB MANIFESTUS

© Agnė Lastauskienė, 2015

© Ugdymo plėtotės centras, 2015

Turinys

Įvadas	4
I SKYRIUS. REFLEKSIJA. KAS TAI MOKYMO(SI) PROCESĖ?	5
Filosofai apie refleksiją	6
Refleksijos samprata psichologijoje	7
Refleksijos taikymas edukologijoje	8
Metarefleksijos reikšmė asmenybei	10
Refleksija kaip mąstymo būdas	11
Refleksyvusis mokymas ir mokymasis	12
II SKYRIUS. VEIKSMO REFLEKSIJA	14
Veiksmo refleksijos užduotys	15
III SKYRIUS. REFLEKSIJA VEIKIANT	24
Refleksijos veikiant užduotys	25
IV SKYRIUS. REFLEKSIJA KAIP VEIKSMAS	34
Refleksija kaip veiksmas. Užduotys	35
V SKYRIUS. APIE MOKYTOJO REFLEKSIJĄ	42
Mokytojo darbo refleksijos būdai	46
Informacijos šaltiniai	53
Priedas. Refleksijos užduočių panaudojimo lentelė	54

ĮVADAS

Šis leidinys skirtas mokytojui, norinčiam ugdymo procese eksperimentuoti, kurti, tobulėti, atrasti. Mokytojui – lyderiui, savo dalyko žinovui, trokštančiam padėti augti jaunimui, nebijančiam susidurti su nuolatine šiuolaikinės visuomenės kaita ir iššūkiais.

Metodine priemone mokytojui siūloma įvairių, skirtingo lygio ir paskirties refleksijos užduočių, kad mokytojo darbas būtų kūrybiškesnis, o mokymosi veikla mokiniams taptų įvairesnė ir aktualesnė. Taip mokinys ugdysis kompetencijas pats sąmoningai ir aktyviai mokydamasis, o mokytojas galės jį nukreipti reikiama linkme bei padėti.

Čia rasite refleksijos kaip mokymo ir mokymosi proceso pagrindimą ir jo paskirties daugiareikšmiškumą. Refleksijos užduotys suskirstytos pagal refleksijos būdus: veiksmo refleksija, refleksija veikiant ir refleksija kaip veiksmas, tačiau, atsižvelgiant į konkretų mokomąjį dalyką ir išsikeltus pamokos tikslus, jos gali tikti ir keliems refleksijos būdams, tad patogesniau naudojimui knygos pabaigoje yra visas užduotis apibendrinanti lentelė.

Kiekvieno dalyko mokytojas čia gali rasti savo mokomajai veiklai tinkančių refleksijos užduočių ir kūrybiškai jas pritaikyti atsižvelgdamas į dėstomo dalyko specifiką. Užduotys suskirstytos pagal mokomąsias veiklas: *skaitau, rašau, kalbu, veikiu* bei pažymėtos atitinkamais ženklais:

– skaitau

– rašau

– kalbu

– veikiu

Kiekvienas mokytojas gali tapti labai geru mokytoju tik dirbdamas, eksperimentuodamas, kurdamas ir reflektuodamas savo profesinę veiklą. „Mokymasis be mąstymo beprasmiškas. Mąstymas be mokslo – kenksmingas.“ (Konfucijus)

I SKYRIUS

Refleksija. Kas tai mokymo(si) procese?

Šiame skyriuje pateikiamas filosofinis, psichologinis ir edukologinis refleksijos metodo pagrindimas. Nagrinėjama, kas yra refleksija. Pateikiama refleksijos samprata: a) veiksmo refleksija; b) refleksija veikiant; c) refleksija kaip veiksmas, apžvalga ir esminiai jų skirtumai. Remiamasi Johno Dewey, Donaldo Alano Schono, Alano Bleakley teorijomis. Taip pat nagrinėjami šie klausimai: Kokia refleksijos reikšmė asmenybės augimui? Kokia galima refleksija kaip mąstymo būdas? Ką reiškia refleksyvusis mokymas ir mokymasis?

Filosofai apie refleksiją

Žodžio refleksija [lot. *reflexio* – atgręžimas, perstatymas] reikšmės yra tokios: gilus susimąstymas, samprotavimai, pagrįsti ko nors analize; pažinimas, kurio objektas yra pats pažįstantysis subjektas; įvykių analizė, (pa)stebėjimas, įsiklausymas, pokytis, įsisaugojimas, turimos patirties tobulinimas.

Refleksijos sąvoka gali būti vartojama įvairiuose kontekstuose ir kaskart gali įgyti naują prasmę. Ugdymo filosofijoje refleksijos sąvoka atsiskleidžia dar kitaip.

Filosofas, psichologas ir švietimo reformuotojas Johnas Dewey (1859–1952), kurio mintys ir idėjos turi lemiamos įtakos tiek Jungtinėse Valstijose, tiek ir visame pasaulyje, siūlo ugdymo sampratą pagrįstą nepaliaujamos patirties pertvarkos idėja. Ši Dewey ugdymo idėja skiriasi nuo iki tol buvusių ugdymo koncepcijų, kuriose ugdymas buvo suprantamas kaip pasiruošimas suaugusiųjų gyvenimui, įgimtų savybių atskleidimas arba asmenybės formavimas veikiant aplinkai.

Dewey apibūdina dvi ugdomosios patirties puses:

- 1) „Tikslas didėja augant gebėjimui išvelgti įvairius veiklos, kurioje dalyvaujame, ryšius ir sąsajas. Veikla kyla impulsyviai, iš pradžių ji nežino, kam yra skirta ir kokie jos ryšiai su kitais veiksmis. Ugdomoji veikla priverčia žmogų suvokti tuos ryšius, kurių jis anksčiau nesuprato.“
- 2) „Daugėja galimybių rinktis kryptį ieškant naujos patirties ir stiprėjant gebėjimui valdyti šį procesą. Jei žmogus žino, ko jis nori, jei savo veiksmis gali pasiekti trokštamą rezultatą, vadinasi, jis gali nuspėti ateities įvykius ir iš anksto pasiręsti taip, kad užsitikrintų kuo naudingesnius padarinius ir išvengtų tų, kurių nepageidauja.“ (Dewey, 2014, p. 55–57)

Kalbėdamas apie patirtį, įgyjamą ugdymo procese, Dewey išskiria „rutininį veiksmą“ ir „refleksyvųjį veiksmą“ juos supriešindamas. Pasak autoriaus, rutininis veiksmas priklauso nuo tradicijų, įpročių ir autoritetų bei yra orientuotas į institucijų apibrėžimus ir lūkesčius. Tai reiškia, kad toks veiksmas yra gana statiškas, vadinasi, neatsiliepiantis į kintančius prioritetus ir aplinkybes. Antra vertus, refleksyvusis veiksmas apima nusiteikimą nuolat save vertinti ir tobulinti. Be kita ko, jis reiškia lankstumą, išsamią analizę ir socialinį sąmoningumą. Dewey pateikiama refleksija – tai veiksmo refleksijos (angl. *reflection on action*) samprata. (Pollard, 2006, p. 30)

Dewey įvardijamą „rutininį veiksmą“ galima būtų perfra-

zuoti, jog tai yra dažnai pasikartojantis veiksmas be subjekto atsako į tai, kas atlikta ir nesigilinant, kokia to prasmė. Edukologijoje tai vadinama informacijos, žinių reprodukcavimu, nesuteikiant tam asmeninės reikšmės, t. y. „išmokau, nes mokytoju to reikia“. Tuo tarpu „refleksyviuoju veiksmu“ galime vadinti tokį mokymosi būdą, kai mokinys, išmokęs naują medžiagą, nuolat pasitikrina ką išmoko, o kas nepavyko. Atrodytų, jog toks mokymosi būdas jau būtų pakankamas, kad mokinys sąmoningai mokytųsi, o mokymosi rezultatai gerėtų, tačiau... „Refleksyviuoju veiksmu“ vadinamas refleksijos būdas yra gana statiškas, nes veikia tik linijiniu principu: „išmokau ↔ pasitikrinu“.

Donaldas Alanas Schonas (1930–1997) – amerikiečių mąstytojas, plėtojęs refleksyvaus profesinio mokymo teoriją, įrodinėjo, jog įmanoma pripažinti, kad „refleksija veikia“, kai veiksmas koreguojamas remiantis tiesiogine patirtimi. Jis rašė: „Tas, kuris veikdamas reflektuoja, tampa praktinio konteksto kūrėju. Jis nesiremia pripažintų teorijų kategorijomis ir metodais, o konstruoja naują unikalaus atvejo teoriją. Priemonių ir tikslų jis nelaiko skyriumi, o apibrėžia juos interaktyviai, kaip probleminę situaciją. Jis neatskiria mąstymo nuo veiksmo. Jo eksperimentavimas – tai veiksmo rūšis, o įgyvendinimas neatskiriamas nuo tyrimo.“ (Pollard, 2006, p. 36)

Schonas pateikia kitokią – dinamišką refleksijos sampratą – refleksiją veikiant (angl. *reflection in action*): dabar, kai tai darau, iš karto pasitikrinu, kaip tai darau, ir tobulinu savo veiklą dabar. Tas pats autorius teigia, kad praktikai mokosi pastebėdami ir formuluodami jiems įdomias problemas ypatingais būdais, paskui užduoda klausimų ir eksperimentuoja su sprendimais. Kai jie nustemba arba savo kasdienėje veikloje patiria nepatogumų, prasideda refleksijos procesas. Jų žinios formuojasi per refleksiją tam tikrų eksperimentinių veiksmų metu, o po jų – painiose ir neįprastose situacijose. Kai praktikas susiduria su situacija, dėl kurios kyla problemų arba randasi nustebimo elementų, jis reflektuoja veikdamas, t. y. improvizuodamas, mąstydamas, tikrindamas ir galbūt pertikrindamas galimus problemos sprendimus. Schonas priduria, kad praktikai paskui apmąsto veiksmą – stebėdami, ką jie padarė, kaip padarė ir ką galima buvo padaryti kitaip. (*Patirtinio mokymosi filosofija ir teorija. Įvadas*. Prieiga per internetą)

Be anksčiau paminėtų refleksijos sanpratų skiriama dar viena, kurią, kaip teigiama, sunkiausiai pavyksta įgyvendinti, tai –

refleksija kaip veiksmas (angl. *reflection as action*). Tokią refleksijos sampratą siūlo Alanas Bleakley. „Refleksija kaip veiksmas traktuojama kaip įtrauktumas į pasaulį: tai ne pasaulio įveika, – ir ne pasaulio kūrimas imantis kultūrinių konstrukcijų, o aktyvus „pasinėrimas“ į pasaulį, natūralus santykis su pasauliu. Tai estetinis, o ne funkcinis ar techninis veiksmas. Refleksija kaip veiksmas – akimirksnio pajautimas, persmelktas buvimo, pagrįsto įpintumu į pasaulį. Pasak Bleakley, fokusuojamas

ekologinis, o ne **egologinis** santykis su pasauliu. Tokios refleksijos estetinį santykį pratęsia kupinas rūpesčio etinis santykis.“ (Duoblienė, 2006, p. 94)

Filosofai Dewey, Schonas, Bleakley analizuoja refleksiją atskleiddami naujas jos formas: veiksmo refleksiją (angl. *reflection on action*), refleksiją veikiant (angl. *reflection in action*), refleksiją kaip veiksmą (angl. *reflection as action*) taip atnaujindami iki tol buvusias ugdymo koncepcijas.

Refleksijos samprata psichologijoje

Psichologijoje refleksija suprantama kaip mąstymo procesas, per kurį žmogus pažįsta savo paties psichinius veiksmus ir būsenas. Refleksija dažniausiai traktuojama kaip vienas iš psichikos raidos ir psichinių procesų organizacijos principų, kaip fundamentalus individo gebėjimas sąmoningai kontroliuoti veiklą, priimti sprendimus, planuoti, valdyti kognityvinius procesus – atmintį, mąstymą (Lev Vygodsky (1896–1934), Sergey L. Rubinstein (1889–1960), Jean Piaget (1896–1980), Alice Miller (1923–2010) ir kt.). (Kepalaitė, 2005, Nr. 14, p. 51–56)

Taip pat ir viena iš humanistinės, egzistencinės psichoterapijos krypčių, kurioje pabrėžiamas individo unikalumas, atsižvelgiama į žmogaus ir aplinkos sąveiką yra geštalitinė psichoterapija. Čia pats žmogus traktuojamas kaip visybiniškas, nedalomas, jo kūnas, jausmai ir dvasinis patyrimas neatsiejami vienas nuo kito. Geštalitinės psichoterapijos, vienos iš neakademinių psichologijos mokyklos tikslas yra gilesnis žmogaus pažinimas, asmenybės potencialo atskleidimas, žmogaus galimybių įgyvendinimas. Ši kryptis susiformavo XX a. viduryje ir siejama su Fredericko S. Perls (1893–1970) ir jo žmonos Lauros Perls (1905–1990) vardu. Geštalitinės psichoterapijos teorija ir metodologija bei praktinis taikymas pagrįsti susitelkimu į dabarties momentą ir visybiniu požiūriu į veiklą. Pagrindiniai klausimai, kurie keliami yra nukreipiantys patirties įprasminimo link: *Kas ir kaip? Ką man tai reiškia? Kokią man tai turi prasmę?* Veiklos procesas, dėl kurio išgyvenamas kontaktas su visa, kas vyksta išorėje, žmogaus vidiniame gyvenime, tai įsisaugojimas, kuris visada vyksta *dabar*. Įsisaugojimas apibrėžiamas kaip nuolatinis budrus kontaktas su tuo, kas svarbiausia individo aplinkos lauke. Tai, kas konkrečiu momentu yra įsisaugojama yra geštaltas – *figūra* kitų jausmų, pojūčių, minčių, norų, sudarančių *foną*, atžvilgiu. Kas vienu ar kitu momentu

yra figūra, o kas – fonas, lemia poreikis. (Lepėškieienė, 2007, p. 22–23)

Tokiu būdu filosofo Bleakley pateikiama refleksija kaip veiksmas (angl. *reflection as action*) įgauna psichologinį pagrindimą. Taip įmanoma reflektuoti čia ir dabar būnant „įtrauktam“ į pasaulį ir išgyventi patiriant pasaulio visumą ir save pasaulyje. Taigi žmogus, gyvendamas pasaulyje yra tas, kuris pažįsta tikrovę ir jos reiškinius nuolat įtraukdamas vis naujų žinių ir atnaujindamas savo pažinimą. Šveicarų psichologas Jeanas Piaget, atstovaujantis kognityvinei psichologijos mokyklai, tyrinėjo vaikų intelektualinę ir moralinę raidą, remdamasis pusiausvyros tarp aplinkos ir individo teorija. Psichikos raidą apibūdino asimiliacijos ir akomodacijos sąvokomis. „Asimiliacija ir akomodacija minčių perdirbimo požiūriu yra vienos monetos pusės. Tai procesas, palaikantis pusiausvyrą tarp žmogaus ir jo aplinkos, kai žmogus tyrinėja, aiškina ir tarsi keičia tikrovės prigimtį taip, kad ji atitiktų jo pažinimo struktūrą. Asimiliaciją galima palyginti su virškinimu, o akomodaciją – su naujomis organizmo galimybėmis pavalgus.“ (Butkienė, Kepalaitė, 1997, p. 96) Asimiliacija vyksta, kai individas įtraukia naujų žinių objektų į jau egzistuojantį asmeninį pasaulio vaizdinį (konstrukciją). Suderinimas reiškia, kad nauja patirtis prieštarauja ankstesnėms žinioms ir būtini pokyčiai. Piaget pabrėžia, kad kiekvienas individas mokymosi procese yra aktyvus, ir kiekvienas asmuo gali susikurti labai skirtingą tų pačių objektų toje pačioje aplinkoje suvokimą.

Psichologo ir filosofo humanisto Ericho Frommo (1900–1980) teigimu, būti aktyviam, tai „išskleisti savo sugebėjimus, talentą, tą gausybę žmogiškų gabumų, kuriais – kad ir skirtingai – yra apdovanotas kiekvienas žmogus. Tai reiškia atsinaujinti, augti, išsiliesti, mylėti, išsiveržti iš izoliuoto savojo „aš“

kalėjimo, domėtis, „siekti“, duoti. Tačiau nė viena iš šių patirčių negali būti išreikšta žodžiais. (...) Žodžiai nurodo į patirtį, jie nėra patirtis. (...) Taigi buvimas neišreiškiamas žodžiais, jį galima perteikti tik pasidalijant savo patirtimi. Turėjimo struktūroje viešpatauja mirė žodžiai; buvimo struktūroje – gyva

neišreiškiamą patirtis (žinoma, ir gyvas bei kūrybingas mąstymas).“ (Fromm, 2005, p. 123–124)

Skirtingų psichologijos kryptių ir mokyklų atstovai atkreipia dėmesį į refleksiją akcentuodami jos svarbą laisvos ir kūrybingos asmenybės augimui.

Refleksijos taikymas edukologijoje

Keičiantis mokinių populiacijos poreikiams, mokytojas tampa tarsi pokyčių tarpininku, kuris gali padėti mokiniams atlikti šiuolaikinės visuomenės grupių keliamus reikalavimus. Dabartinio mokinio poreikiai orientuoti į tai, kad jis gebėtų kritiškai mąstyti, gyventi ir dirbti ateities visuomenėje. Mokytojas, naudodamas refleksiją šiuolaikiniame ugdymo kontekste, sudaro mokiniui sąlygas kelti klausimus *kas* ir galvoti *kaip* ir *kodėl*, reflektuojant veiklą ir naują informaciją. Tokiu būdu refleksijos taikymas ugdyme tampa vis aktualesnis atliepiant į mokinių poreikius ir ugdant kritiškai mąstančias asmenybes, kurios galėtų kelti ir spręsti problemas visumos atžvilgiu. (Šiaučiukienė, Visockienė, 2006, p. 61–63)

Keičiantis ugdymo paradigmoms refleksija gali būti taikoma įvairiai (žr. pav. nr. 1)

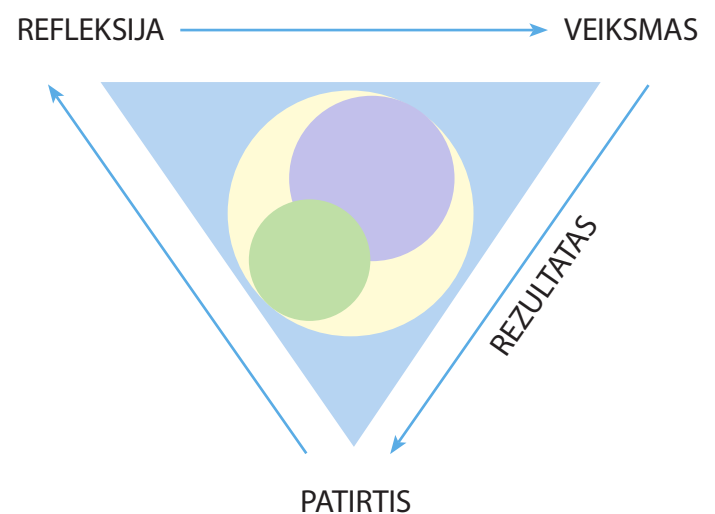
Pav. nr. 1

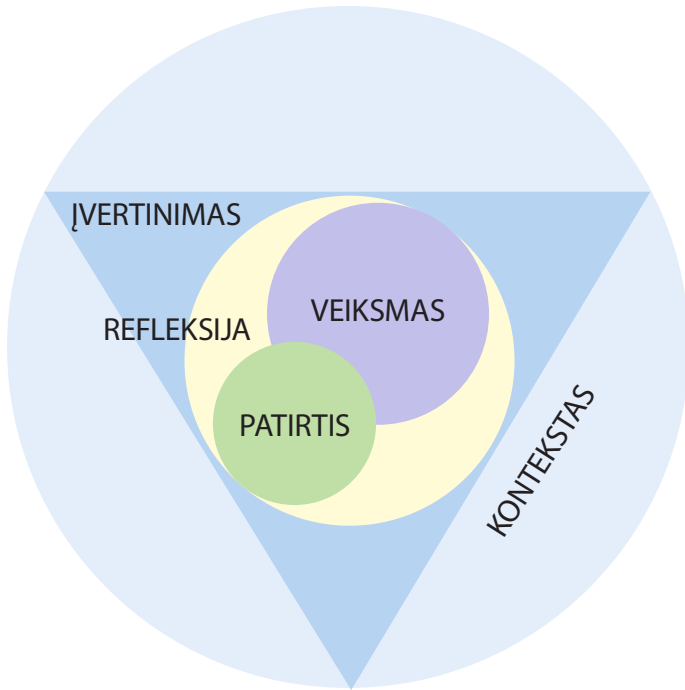
Refleksijos metodas nėra visiškai naujas, tik pamirštas ir vėl iš naujo atrandamas. Jau 1548 m. Ignacas Lojola (1491–1556) pritaikė „modus Parisiensis“ – nuoseklų pedagoginį metodą, naudotą tų dienų Paryžiaus universitete. Šis požiūris buvo integruotas į keletą kitų metodologinių principų, kuriuos jis anksčiau buvo sukūręs ir panaudojęs savo Dvasinėse pratybose. Ignaciškos pedagogikos metodai buvo tiksliai apibūdinti veikale „Ratio Studiorum“ (1599 m.), Jėzuitų humanitarinio lavinimo kodekse, kuris tapo etalonu visoms jėzuitų mokykloms.

Lojolos pedagoginė paradigma atskleidžia ryšius tarp konteksto, patirties, apmąstymo (refleksijos), veiksmo ir įvertinimo (žr. pav. nr. 2, 3).

Pav. nr. 2

Pav. nr. 3

(Vitkus. Prieiga per internetą.)

Vadovaujantis šia paradigma mokytojas gali padėti mokiniui mokymosi procese ir paskatinti jo asmenybės augimą per tiesos pažinimą ir gyvenimo prasmės ieškojimą.

Edukologas ir sociologas Jackas Mezirowas (1923–2014) savo darbe „Transformatyvus mokymas“ pateikia mokymosi teoriją, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas patirties, o ypač kritinei refleksijai. Profesorius pateikia tris refleksijos lygmenis, šie lygmenys atsiranda tada, kai žmogus susiduria su problema ar „klaidinančia dilema“, kuriai išspręsti nepakanka turimos patirties.

Refleksijos lygmenys:

1. Individai paprastai apmąsto *patirties turinį*: kas atsitiko, kas gali (ko) išmokyti, o kas – ne.
2. Jei jie randa arba išbando sprendimo būdus, kurie neduoda teigiamų rezultatų, dažnai apmąsto jų *pritaikytą procesą*, t. y., kaip tai atsitiko.
3. Kai refleksijos procese tikrinamos pačios *prielaidos* (t. y. mūsų giliausi įsitikinimai ir mūsų veiksmus lemiančios nuostatos), kuriomis remiasi problemų sprendimai, randasi kritinė refleksija. Kitų nuomonės gali veikti kaip mūsų pačių nuomonių atspindys ir padėti mums iš naujo jas įvertinti ir pertvarkyti, suteikiant naują prasmę. Kritinė refleksija konfrontuoja ir kelia iššūkius mūsų pasaulio matymui ir supratimui bei gali sukelti dramatiškų pokyčių mokiniui bandant suvokti pasaulį.

Edukologai Evelyn M. Boyd (1945) ir Davidas Walkeris (1985) pateikia patirtinio mokymosi modelį. Jie atkreipia dėmesį į mokymosi kontekstą ir nuostatą, kurie gali būti plėtojami per refleksiją.

Kontekstas: kiekviena švietimo sistema arba situacija gyvenime turi konkretų kontekstą ir kiekvienas individas arba mokinys turi savitą kontekstą, nes jis arba ji gyvena savitą gyvenimą ir turi savitą gyvenimišką patirtį, t. y. individai „sukūrė“ savo gyvenimus ir ankstesnę patirtį, todėl kiekviena bendra individų patirtis (bendras kontekstas) skiriasi nuo kitų. Ir jų idėjos bei jausmai, kylantys iš šios patirties, yra skirtingi.

Tikslas: pagal Boyd ir Walkerį mokymosi lygmuo proporcingas tam, kaip mes pasiruošę patirčiai; labai svarbus realios patirties pastebėjimas ir mūsų dalyvavimas joje, patirties prisiminimas ir vertinimas, mūsų jausmų, kuriuos sukėlė patirtis, puoselėjimas. Jie teigia, kad neanalizuojami neigiami jausmai gali užblokuoti potencialų mokymąsi.

Mokydamasis per konkrečią patirtį kiekvienas iš mūsų pastebi ir įterpia patirtį iš aplinkos pagal savo polinkius. Mes deriname savo pastebėjimus su reakcijų žinojimu; pasirenkame dalyvavimo veikloje būdus, reaguojame į įvairius įvykius ir kontroliuojame netikėtas situacijas – visa tai daroma per veiklos refleksiją. Vėliau mes pasinaudojame savo patirtimi per keturis *mąstymo* procesus (žr. pav. nr. 4).

Pav. nr. 4

(Via *Experientia*: Tarptautinė patirtinio mokymosi akademija. Prieiga per internetą)

Aprašytose mokymo ir mokymosi teorijose svarbiausia yra kontekstas, patirtis, pritaikymas ir prielaidos, kurios tikrinamos reflektuojant per keturis mąstymo procesus.

Metarefleksijos reikšmė asmenybei

Metarefleksija yra refleksija apie savo paties refleksiją (reflektuoti – reiškia, ką nors vertinti savo asmenybės lygmeniu). Lietuvos edukologas prof. Leonas Jovaiša (1921) aiškindamas apie gyvenimo filosofiją ir jos ugdymą teigia, jog refleksija lemia orientavimąsi savyje apmąstant: „Koks buvau? Koks esu? Koks galėčiau būti?“ Refleksija leidžia suvokti ne tik save, bet ir savo ryšius su aplinka ir pasauliu bei įgalina tai valdyti, koreguoti, keisti. Reflektuodamas žmogus gali pataisyti savęs supratimą objektyviai save įvertindamas. Norint prasmingai gyventi, Jovaiša siūlo užduoti savirefleksijos – metarefleksijos klausimus: Kodėl ko nors norima? Kas skatina tokius norus? Ar dori ir taurūs yra tie motyvai? Kaip aš vertinu įgytus gebėjimus, pasiekimus? Savęs refleksija – metarefleksija sąlygoja laimingą gyvenimą, kuris teikia darną. Suderinti protą ir jausmus, norus ir valią, gebėjimus ir tikslus – reiškia pasiekti vidinės harmonijos aukštumas. O tai įmanoma save pažįstant, auklėjant ir siekiant tobulėti. Saviuokla – savęs tobulinimo mokykla, ir kitos tokios mokyklos nėra. Be saviuoklos neįmanomas asme-

nybės tobulėjimas, žengimas į visavertę būtį. (Jovaiša, 1996, p. 72–73).

Asmenybės vertybinis tobulėjimas susijęs su tam tikra disciplinuota vertybių refleksija. Vertybė savyje talpina tikslą, prasmės ir žmogaus elgesio bei veiklos motyvo funkcijas. Spontaniška, atsitiktinė vertybių refleksija nedaro reikšmingo poveikio asmenybės augimui. Čia būtina savistaba, saviugda, prasmės paieška. Galima išskirti tam tikrus vertybių refleksijos momentus:

- 1) įsigilindami į savo patirtį susiduriame su **jausmais**;
- 2) atkreipus dėmesį į jausmus iškyla **įvaizdžiai**;
- 3) aiškinantis iškilusius **įvaizdžius**, gali kilti tam tikros **įžvalgos**;
- 4) **įžvalgos** veda į **veiksmus**.

Šiuos vertybių refleksijos momentus galima įvaldyti nuolat juos praktikuojant, o tai padėtų pamatyti savo tam tikrą

atspindį, pokyčius ne tik asmeniniame tobulėjimo kelyje, bet ir santykiuose su kitais žmonėmis. (O'Connell Killen, *De Beer*. Prieiga per internetą)

Prancūzų filosofas Emanuelis Munje (1905–1950) veikale „Personalizmas“ teigia, kad asmenybė negali sustoti ir stovėti vietoje netobulėdama, ji privalo judėti pirmyn nuolat rasdama akimirką stabtelėti atsiribojant nuo išorinės sumaišties ir įsiklausyti į save, kad galėtų augti. Filosofas sako: „Asmenybės gyvenimas prasideda sugebėjimu ištrūkti iš savo terpės gniaužtų, susitelkti, susikaupti tam, kad susikoncentruotų, susitelktų į vieną centrą. Iš pirmo žvilgsnio – tai traukiamasis atgal. Tačiau šis traukiamasis yra viso labo tik vienas sudėtingesnio judėjimo momentas. (...) Iš tikrųjų svarbu ne atsitraukimas, bet jėgų kaupimas, jų pergrupavimas. Asmenybė atsitraukia tik tam, kad kuo toliau nušoktų į priekį.“ (Munje, 1996, p. 104–105) Asmenybės jėgų pergrupavimui reikalinga tyla ir vienatvė.

Gyva, sąmoninga asmenybė reflektuoja savo veiklą ir savo vertybes bei požiūrius, siekius, tikslus, pasiekimus. Vidinės asmenybės savybės ir jos veikla susietos viena su kita. Psichologas Frommas tokią veiklą vadina *nesusvetimėjusia* veikla: „Nesusvetimėjusioje veikloje aš patiriu save kaip veiklos *subjektą*. Nesusvetimėjusi veikla – tai kūrimo procesas, kai aš ką nors sukuriau ir išlieku susijęs su tuo, ką sukūriau. Šituo pasakoma ir tai,

kad mano veikla yra mano galių išraiška, ir tai, kad aš ir veikla esame viena.“ (Fromm 2005, p. 127) Tokią veiklą Frommas dar vadina *produktyvia* veikla.

Karolis Wojtyła (1920–2005) knygoje „Asmuo ir veiksmas“ žmogaus sąmonei priskiria naują bruožą – refleksyvumą. Refleksyvi sąmonės veikla visada nukreipta į subjekto „aš“, o refleksyvumas labiau susijęs su mąstymu – proto veikla ir bus nukreiptas į pažinimą, supratimą, naujų dalykų atradimą, savižnyą. Refleksija eina kartu su sąmone ir jai tarnauja. Refleksyvi sąmonės veikla nukreipta į asmenybės „aš“ išskleidimą. Wojtyła kalba apie „tokią refleksyvią kryptį „į vidų“, kuri padaro, kad tiek tas veiksmas, tiek moralinis gėris arba blogis tampa pilnu subjektišku žmogaus realumu. Žmogaus subjektiškume jie įgyja lyg sau būdingą užbaigtumą. Kaip tik tada žmogus išgyvena gėrį arba blogį tiesiog savyje – savaime „aš“. Kartu save išgyvena kaip tą, kuris yra geras arba blogas. Ir tai yra moralumo kaip subjektiškos ir asmeninės tikrovės pilnas matmuo.“ (Wojtyła, 1996, p. 96–97)

Žengiančiai į visavertę būtį asmenybei būtina nuolatinė metarefleksija, nes tikra asmenybė negali nuolat stovėti vienoje vietoje kaip ir neįmanoma būnant pasaulyje išvengti patirties. Taigi asmenybė reflektuoja, juda ir yra refleksyvi.

Refleksija kaip mąstymo būdas

Mąstymas – tai atsakymo į klausimą ieškojimas. Tai kryptingas uždavinio sprendimas, pagrįstas tikslo įsisąmoninimu ir situacijos analize. Mąstymas – tai pažintinės veiklos procesas, keičiantis visą asmenybę. Mąstymą išprovokuoja problema arba klausimas, kai reikia pamąstyti norint rasti išeitį ar pasiekti tikslą. Mąstant atsispindi objektyvi tikrovė ir reguliuojamas žmogaus vidinis bei išorinis elgesys, mąsto visa žmogaus asmenybė su savo nuostatomis, pozicija ar tos akimirkos būsenomis ir poreikiais. (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 154–156) Norint priimti adekvacius problemos sprendimus reikia kritiškai mąstyti, keliant prasmingus klausimus, interpretuojant turimus faktus, taip pat mokėti pagrįsti priimamus sprendimus.

Dabartinis darbų apie kritinį mąstymą autorius Geraldas Nosichas išskiria tris kritinio mąstymo **prielaidas**: rasti skir-

tingas pagrįstas *interpretacijas*; priimti nepriklausomus rimtus *sprendimus*; kelti naujus prasmingus *klausimus*.

Kritinis mąstymas reiškia būdus, kuriais apdorojamos, organizuojamos ir apmąstomos (reflektuojamos) žinios. Tai ne pats turinys, o informacijos svarstymo procesas, kurį galima taikyti visose gyvenimo sferose ir situacijose. Refleksija – tai kritinio mąstymo šerdis, leidžianti mokiniui suprasti tradicinę išmintį ir ja abejoti. Kritinė refleksija apima mūsų minčių prasmę, taip pat abejones dėl sąvokų ir įprastos išminties. (Gudžinskienė. Prieiga per internetą.)

Kuo skirsis mokinio, orientuoto į žinių turėjimą mokymasis nuo mokinio, kuris pasirenka buvimą kaip santykį su pasauliu? Psichoanalitikas Frommas knygoje *Turėti ar būti?* pateikia turėjimo ir buvimo kasdieniame gyvenime apraiškas, viena jų – mokymasis.

Mokinys ar studentas, orientuotas į žinių turėjimą, gali dalyvauti ugdomojoje veikloje kruopščiai užsirašinėdamas žodžius, suvokdamas loginę frazių struktūrą ir stengdamasis įsiminti, tačiau visa tai netampa nei jo mąstymo sistemos ar veiklos dalimi. Jis nereflektuoja ir nekuria nieko nauja, o naujos mintys ar idėjos kelia nerimą ir nesaugumą. Visai kitaip suvokia žinias mokinys ar studentas pasirinkęs buvimo santykį su pasauliu. Frommas apie tokius žmones rašo, kad „jie nėra pasyvios žodžių ir minčių talpos, jie klausosi ir girdi, o svarbiausia – gaudami informaciją jie reaguoja produktyviai. (...) jiems gimsta nauji klausimai, naujos idėjos ir perspektyvos.“ (Fromm, 2005, p. 45–47) Po pamokos toks mokinys jau nebėra toks pat kaip prieš pamoką, nes kritiškai apmąstydamas, analizuodamas ir reflektuodamas naują informaciją padaro ją sava, kuri keičia ir visą jo asmenybę.

Mokytojas gali paskatinti mokinį mąstyti reflektvyviai klausinėdamas tai yra panaudodamas klausimus ir terminus skatinti mokinius galvoti ne tik apie tai, ką jie žino, bet ir tai, kaip jie mąsto (kritiška refleksija). Mokytojo parinkti atitinkamo lygio klausimai padeda mokiniams galvoti apie asmeninį mąstymo procesą, savo charakterį, kuris atsiskleidžia bendraujant. Taip skatinamas ir ugdomas ne tik kritiškas, bet ir kūrybinis mokinio mąstymas.

Kūrybinis mąstymas – tai laisvas, lankstus, nešablioniškas

mąstymas, siekiantis sukurti kažką originalaus ir unikalau. Psichologas Joy Paulis Gilfordas (1897–1987), atlikęs psichometrinius žmogaus mąstymo tyrimus, teigia, kad kūryba reikalauja specifinio mąstymo, kurį jis pavadino „divergentiniu mąstymu“. Divergentinis mąstymas – tai laisvas, lankstus, nešablioniškas mąstymas, atmetantis tai, kas akivaizdu ir įprasta, ir sutelkiantis dėmesį į keletą galimų problemos sprendimų būdų. Kūrybiškų žmonių mąstymas pasižymi lankstumu, originalumu, spontaniškumu. Jie mėgsta tirti faktus įtempdami protą, išbandydami daugelį galimų variantų. Kūrybinis mąstymas nesirutulioja laipsniškai ir nuosekliai, jis trūkčioja, šakojasi, skleidžiasi. Svajojantys mokiniai, remdamiesi savo patyrimu ir žiniomis, kuria netikėčiausius vaizdus, situacijas ir gauna unikalų rezultatą, kuris yra individualus jų kūrybinis laimėjimas. Tas rezultatas vertingas pačiam individui, nors visuomeniniu požiūriu didelės vertės neturi. Skatinant individo kūrybinį mąstymą dažnai taikomas reliatyvaus originalumo bei vertinimo kriterijus. (Jonynienė. Prieiga per internetą)

Refleksija kaip mąstymo būdas – tai nuolatinis savęs stebėjimas, grįžimas prie to, kas buvo, kas įvyko ir kas vyksta dabar. Mąstant tokiu būdu galima nuolat tobulinti savo veiklą ir keisti tuojau pat tai, kas buvo padaryta neteisingai. Pastebėti klaidas ir jų nebekartoti. Toks reflektavimo būdas susijęs su refleksyviuoju mokymusi.

Refleksyvusis mokymas ir mokymasis

Refleksyvus mokymas(sis) svarbus tuo, kad apmąstymas yra būtina nuostatų ir veiksmų pasikeitimo sąlyga. Refleksija skatina ne tik žinių, ypač procedūrinių, plėtrą, bet ir savęs pažinimą, savo žinių, gebėjimų struktūros formavimą išryškinant jos silpnas vietas. Pirmine prasme refleksija susijusi su atspindėjimu ir peržiūra lygiagretaus pasaulio atmainos, o šis atspindys ir yra įnašas į tai, ką mokinys yra patyręs. Refleksyvaus mokymo(sis) skatinimas galimas nuolat leidžiant mokiniams kalbėti, išsakyti savo nuomonę ar būseną. (Šiaučiukienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006, p. 54–55)

Mokymasis taip pat turi skirtingus mokymosi lygius. Tam tikrame mokymosi lygyje refleksija yra ne tik neveiksminga, bet ir negalima. Išskiriami tokie mokymosi lygiai:

1. Nulinis mokymosi lygis

Šiam lygiui refleksija netaikoma, nes mokinys, susidūręs su problema, negeba jos spręsti ar ieškoti tinkamų sprendimo būdų. Mokymosi procese nėra sąlygų, reflektuoti atliekamus veiksmus, paieškoti tinkamų problemos sprendimų. Taigi, kai nėra grįžtamojo ryšio, mokinys negali imtis konkrečių veiksmų ir daro pasikartojančias, šablioniškas klaidas.

2. Vienkilpis mokymosi lygis (angl. *single loop learning*)

Tokį mokymosi lygį atitiktų pavyzdys apie termostata. Prieštais veikia tik vienu režimu: jeigu šalta – įsijungia, jeigu karšta – išsijungia. Kitaip tariant, veikla yra ribota. Toks mokymasis vyksta labai lėtai, naujų įžvalgų nėra. Vienkilpio mokymosi

esmė ta, kad mokinys stebi ir analizuoja, kaip reikia atlikti vieną ar kitus dalykus, ir visa tai perkelia į savo veiklą. Atsiradus problemai, įvertina, kurios veikimo strategijos šiuo atveju gali būti pritaikytos. Dažniausiai pasirenkamos tos, kurias mokinys įsidėmėjo stebėdamas veikiančiuosius. Pagrindinis klausimas, kurį besimokantysis sau užduoda: „Ar aš elgiausi teisingai?“

3. Dvikilpis mokymosi lygis (angl. *double loop learning*)

Mokinys mokydamsis šiuo lygiu stebi save. Siekiama keisti šabloniškus problemų sprendimus. Mokydamsis dvikilpiu lygiu mokinys reflektuoja ne tik veiksmus, bet ir rezultatų, kurių ketinama pasiekti tais veiksmais, tinkamumą. Taip mokydamsis mokinys gali suprasti, kodėl siekiant tikslo ar sprendžiant problemas vienas sprendimas yra geresnis už kitą. Klausimai, kuriuos mokinys turi tinkamas sąlygas iškelti šiame mokymosi lygyje yra: „Ką darau?“, „Kodėl?“

Rekomenduojami refleksijos metodai pasiekus šį mokymosi lygį yra: dialogas-diskusija, problemų analizė ir sprendimai, reflektyvus rašymas, struktūruota refleksija, kompleksinė refleksija, dialoginis rašymas (dialoginis dienoraštis), autobiografinis rašymas ir kt.

4. Trikulpis mokymosi lygis (angl. *triple loop learning*)

Tai mokymasis mokytis. Pagrindinis klausimas, į kurį siekiama atsakyti mokantis: „Kaip mes sprendžiame, kas yra teisinga?“ Pasiekus trikulpį mokymosi lygį pirmiausia reflektuojama kas mokytasi anksčiau. Skatinama apmąstyti išmoktas taisykles tam tikrame kontekste. Išskiriami pagrindiniai trikulpio mokymosi principai: 1) mokymasis išeina už supratimo būdų ir ribų link konteksto; 2) rezultatas keičia konteksto supratimą arba požiūrį; 3) kuriami nauji įsipareigojimai ir mokymosi

būdai. Trikulpio mokymosi vyksmui gali padėti neskubus pagrindinių pasikeitimų raštiškas fiksavimas, reflektyvus mokymosi dienoraštis ir diskusija su mokytoju apie mokymąsi. Tokie būdai galėtų būti mokinio pasiekimų, pažangos bei padarytų klaidų, kurių ateityje reikėtų vengti, fiksavimas ir analizavimas.

5. Keturkulpis mokymosi lygis (angl. *quadruple loop learning*)

Labiausiai reflektyvus mokymosi lygis, nes apima mokinio patirtį, kritiką, skirtingas prielaidas, požiūrius, mokytojo ir bendramokslų pastabas, susijusias su mokymosi objektu. Besimokantysis pasirenka, kokiomis vertybėmis, nuostatomis grįs savo veiklą. Ketvirtoji mokymosi kilpa įmanoma tais atvejais, kai mokinys reflektuoja stengdamasis pagrįsti savo veiksmus ir pasidalyti savo patirtimi su bendramoksliais.

Patirčiai analizuoti siūlomi įvairūs refleksijos/reflektavimo modeliai, kurie skirtingų autorių įvardinami kaip mokymosi iš savo patirties, reflektyvaus mąstymo/mokymosi ar veiklos modeliai. (Bubnys, 2012, p. 33–43)

Mokytojas turi sukurti tinkamas sąlygas mokinio refleksijai, mokymosi aplinką, grįstą abipuse pagarba, tolerancija ir pasitikėjimu, skatinti kelti prasmingus klausimus, padrašinti mokinius dalytis turima patirtimi ir ją analizuoti, skatinti diskusijas apie tai, ko mokiniai išmoko, aiškiai formuluoti mokymosi tikslus. Mokytojas taip pat reflektuoja mokymosi veiklą, pasirinktų mokymo metodų tinkamumą, sėkmes ir nesėkmes mokymo procese, mokinių pasiekimus. Vedant mokinius skirtingais mokymosi lygiais taikomi ne tik atitinkami mokymosi metodai ir veiklos, padedančios siekti norimų tikslų ir geresnių mokymosi rezultatų, bet ir refleksijos būdai. Deramai parinkti refleksijos būdai padeda mokiniui efektyviai pereiti iš vieno mokymosi lygio į kitą.

II SKYRIUS

Veiksmo refleksija

Veiksmo refleksija – tai vienas iš mąstymo būdų ieškant ryšių tarp veiklų ir iš jų kylančių padarinių. Skyriuje pateikiami refleksijos užduočių pavyzdžiai padės mokytojui ir mokiniui atskleisti gebėjimą suvokti problemą, formuluoti galimus sprendimus bei juos nagrinėti, o vėliau galbūt ir eksperimentuoti. Veiksmo refleksijos užduotys gali būti naudojamos atlikus tam tikrą veiklą, pamokos pabaigoje, baigus skyrių ar projektinę veiklą, tiriamąjį mokslinį darbą.

Veiksmo refleksijos užduotys

2.1. „Klausinėtojai ir atsakinėtojai“

Užduotis atliekama šiais etapais:

Mokiniai suskirstomi į dvi grupes: I grupė – „Atsakinėtojai“, II grupė – „Klausinėtojai“.

I grupė: atsakinėtojai surašo svarbiausius su nagrinėjama tema susijusius teiginius, girdėtus pamokoje. **II grupė:** klausinėtojai surašo klausimus, susijusius su nagrinėjama tema.

Grupės apsikeičia. Klausinėtojai gauna atsakymus, o atsakinėtojai – klausimus.

Klausinėtojai galvoja klausimus pagal gautus teiginius, o atsakinėtojai galvoja atsakymus į gautus klausimus. Atliktus darbus grupės pristato klasei.

2.2. „Sugalvok klausimą“

Mokytojas pateikia svarbiausius su mokomąja veikla susijusius teiginius, o mokiniai sugalvoja klausimus, kad teiginys būtų atsakymas.

2.3. „Žodžiai“

Galimi keli šios užduoties atlikimo būdai:

- Mokiniai individualiai surašo po 2–3 žodžius, susijusius su pamokos tema. Klasė padalijama į dvi dalis. I grupės mokinys sako žodį bet kuriam pasirinktam II grupės mokiniui. Šis mokinys turi pasakyti sakinį su nurodytu žodžiu, kuris būtų susijęs su pamokos tema. Sakinį pasakęs mokinys pasirenka bet kurį mokinį iš kitos grupės ir pasako žodį, su kuriuo pasirinktas mokinys turi pasakyti sakinį. Galvoti galima ne ilgiau kaip 5 sekundes. Nesugalvojęs sakinio mokinys atsistoja ir lieka stovėti, kol gaus progą pasisakyti antrą kartą.
- Mokiniai individualiai parašo ant lapuko po vieną žodį, susijusį su pamokos tema. Lapukai surenkami ir sudedami į krepšelį. Atsitiktine tvarka kviečiami mokiniai turi ištraukti lapuką ir pagal pamokos temą pasakyti sakinį su tuo žodžiu.

2.4. „Pasirink daiktą“

Mokinys pasirenka daiktą, esantį klasėje ar jo kuprinėje, kuris geriausiai atspindėtų, kaip jam sekėsi dirbti pamokoje, kaip jis jautėsi, kiek buvo naudinga pamokoje išgirsta informacija. Gali ir mokytojas, iš anksto apgalvojęs, atsinešti įdomių mokomąją veiklą atitinkančių daiktų, kad mokiniai galėtų pasirinkti.

Mokiniai savo pasirinkimus pakomentuoja visai klasei. Aptariama.

2.5. Prieš pradėdant

Pristačius pamokos temą užduodami klausimai:

Kokius tris svarbiausius dalykus norėčiau sužinoti pamokoje?

Kodėl tai, ko mokysiuosi, bus vertinga?

Pamokoje stengsiuosi...

Atsakymus į klausimus mokiniai rašosi į sąsiuvinius.

Pamokos pabaigoje prašoma mokinių papildyti tai, ką buvo parašę prieš pradėdami darbą. Atsakymus galima pakomentuoti žodžiu visai klasei.

Kitas šios užduoties atlikimo būdas žaismingesnis ir labiau intriguoja. Mokytojas prieš pamoką, kol mokinių dar nėra klasėje, po kai kuriomis kėdėmis prikljuoja anksčiau minėtus refleksijos klausimus. Prasidėjus pamokai mokinių prašoma po kėdėmis paieškoti pirmosios pamokos užduoties. Radę klausimus mokiniai perskaito visai klasei.

2.6. „Poros“

Užduotys:

- 1) Parašykite bent 4 žodžius, kurie galėtų būti vadinami raktiniais pamokos žodžiais.
- 2) Parašykite šalia kitą žodį, kuris rimuotųsi su jau parašytu raktiniu žodžiu.
- 3) Parašykite sakinį, kuriame būtų abu šie žodžiai.

2.7. Sąvokų žemėlapis

Galimi keli užduoties atlikimo būdai:

Pirmas būdas. Mokiniai braižo žemėlapij, kuriame pavaizduoja, kaip tarpusavyje susiję tie dalykai, kurių mokėsi pamokoje. Tokia schema rodo, kaip mokiniai supranta idėjas, sąvokas ir žinias, kuriomis naudojosi mokydamiesi konkrečią temą. Sąvokų žemėlapis pradėdamas sudaryti išvardijant dalyko arba temos aspektus. Mokiniai vaizduoja įvairių minėtų dalykų ryšius paaiškindami, kaip tas sąsajas įsivaizduoja. Iš nubraižyto sąvokų žemėlapio matyti, ką mokiniai suprato. Naudojantis tokiu brėžiniu galima su mokiniu pasikalbėti, kas mokiniui pavyko, o kas – ne.

Antras būdas. Mokiniai per pamoką išmokus dalykus surašo ant lipnių lapelių, kurie sudedami ant didesnio lapo arba suklijuojami ant lentos. Lapeliai kilnojami iš vienos vietos į kitą, kol galiausiai iš jų išsidėstymo tvarkos galima spręsti, kaip mokiniai suvokia įvairių temos aspektų santykius. Paskui galima popieriaus lapelius suklijuoti ir tarp jų nubrėžti sąsajas vaizduojančias linijas. Galiausiai ant kiekvienos linijos užrašomi keli santykius įvardijantys žodžiai. Išvadas mokiniai formuluoja patys. (Pollard, 2006, p. 72)

2.8. Savojo „aš“ tyrimas

Gali būti naudojama mokslo metų pradžioje, įvadinėje kurso pamokoje, ir pabaigoje – apibendrinant mokslo metus. Apklausa atliekama mokslo metų pradžioje mokytojui pristatant mokymo kursą.

Mokiniai pildo anketas (pav. nr. 5), kurias mokytojas surenka ir saugo iki mokymosi veiklos pabaigos.

Mokinio anketa (pav. nr. 5)

1.	Svajonės (tai, ką norėtumėte išsiugdyti)	1. 2. 3.
2.	Nepažinti dalykai (tai, ko dažnai savyje nesuvokiame esant)	1. 2. 3.
3.	Nepanaudoti išteklių (tai, ką galėtumėte savyje turėti)	1. 2. 3.

Per paskutinę mokslo metų dalyko pamoką klasėje galima atlikti „tyrimą“ analizuojant, kokios buvo žinios, svajonės, nepažinti dalykai ir kas per mokslo metus pasikeitė.

Mokiniai analizę atlieka dirbdami grupėse pagal pasirinktą ar mokytojo nurodytą aspektą. Apklausos rezultatus apibendrina ir gautus duomenis pavaizduoja plakate nubraižydami diagramą, koordinacių ašį ar pan. Grupės pagal tyrimo objektą taip pat parašo apibendrinamąsias išvadas ar įžvalgas.

2.9. „Stebiu ir žymiuosi“

Šis refleksijos būdas lavina analizės ir sintezės įgūdžius, leidžia geriau suvokti naujos informacijos reikalingumą ir prasmingumą. Taip pat padeda įvardyti esminius konstruktyvaus darbo grupėje ar individualiai bruožus. Mokiniai stebi vienas kito darbą pasirinktu aspektu per visą pamokų ciklą ar projekto metu. Pabaigoje atliekama stebėjimo analizė ir aptarimas reflektuojant veiklą ir vertinant kiekvieno klasės ar grupės nario indėlį į atliktą darbą.

Pamokų ciklo ar projekto pradžioje numatoma veikla ir išsikeliama darbo uždaviniai, tikslai. Mokiniai išsirenka patys arba mokytojas nurodo vieną iš stebėjimo aspektų pagal klausimus:

- *Kas pasisėkė?*
- *Kokių kilo sunkumų? Kaip galima būtų išvengti jų ateityje?*
- *Kokie veiksmai buvo naudingi?*
- *Kokia grupė padarė pažangą ir kodėl?*

Klausimai apibendrinimui:

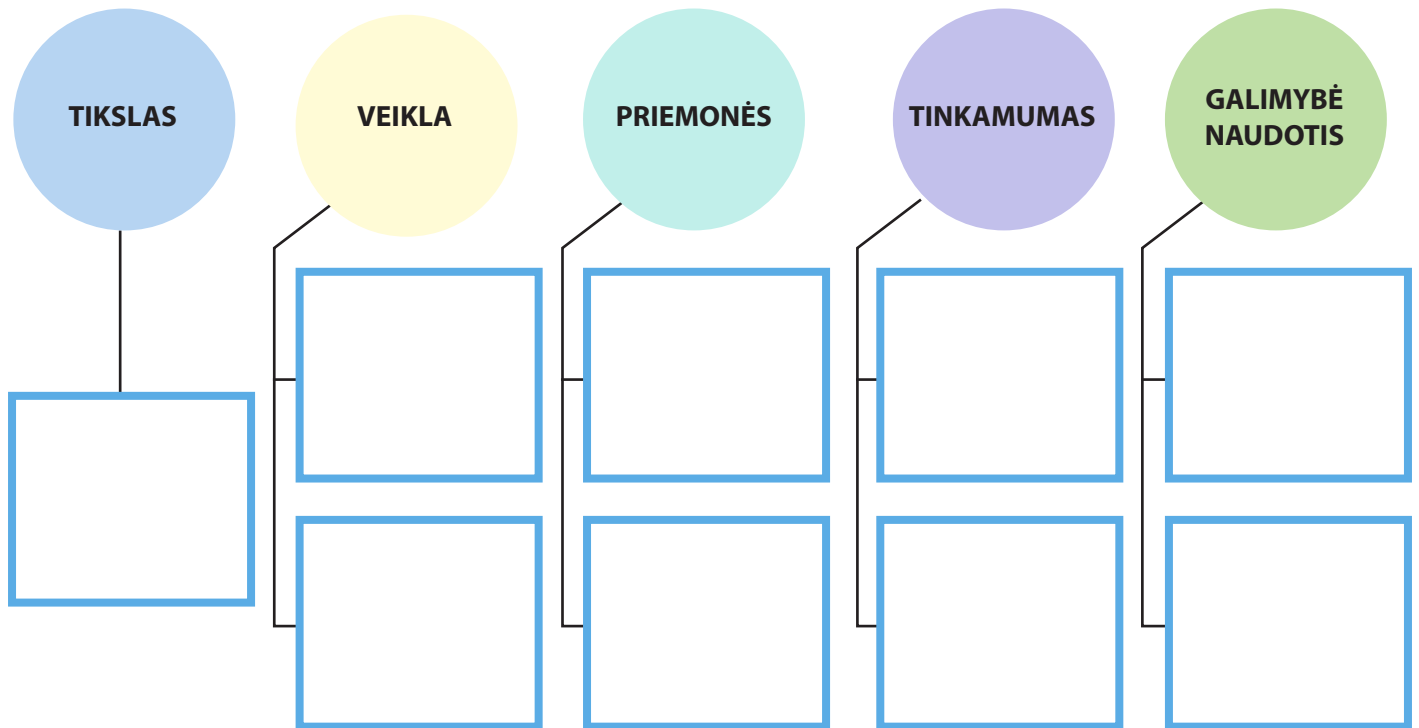
- *Ar pasiekėme, ką buvome užsibrėžę?*
- *Ką sužinojome apie užduoties turinį?*
- *Kaip kitą kartą galėtume bendradarbiauti geriau?*

Stebėdami veiklas mokiniai pastabas rašo į sąsiuvinius. Atlikdami šią užduotį gali pridėti piešinių, nuotraukų ar spalvotų paveikslėlių iš žurnalų, taip pat panaudoti susijusius straipsnius ar pan. Pamokų ciklo ar projekto pabaigoje aptariami pasiekimai ir kilę sunkumai.

2.10. Mokymosi medžiagos panaudojimo planas

Refleksijos užduoties tikslas – perskaičius reikiamą informaciją suplanuoti konkrečios mokymosi medžiagos ar informacijos panaudojimą. Mokiniai užpildo užduočių lapą (pav. nr. 6) pagal šiuos aspektus: veikla (kokia?), tikslas (koks?), priemonės (ko reikės, kad įgyvendinčiau ir pasiekčiau tikslą?), tinkamumas (kur ir kaip gali būti panaudojama nauja informacija, žinios?), galimybė naudotis (kaip ir kokios gyvenimo ar mokymosi srityse galiu panaudoti įgytas žinias, naujas patirtis?). Pasibaigus mokomajai veiklai užpildytos anketos aptariamos, formuluojamos išvados ir apibendrinimai. (Pollard, 2006, p. 228)

Užduočių lapas (pav. nr. 6)

2.11. Asociacijos

Mokytojas parenka iliustracijų, plakatų, paveikslų, kurie galėtų būti susiję su mokomuoju dalyku.

Pamokos pabaigoje, mokiniai, žiūrėdami į paveikslus pasako:

- Supratau, kad....., nes..... (pvz., Supratau, kad nosinių raidžių rašybos mokymasis yra kaip medis, nes.....)
- Svarbiausia pamokos idėja yra kaip....., nes.....
- Nauja informacija yra kaip....., nes susijusi su.....

2.12. Dienoraštis

Po kiekvienos pamokos mokiniai rašosi į sąsiuvinius:

Mintys...

Jausmai...

Sėkmės...

Nesėkmės...

Siūlymai...

Pamokų ciklo pabaigoje mokiniai apibendrina pastebėjimus parašydami ar pasakydami savo įžvalgas apie darbą pamokose.

2.13. Ryšiai, sąsajos, jungtys

Užduotis atliekama piešiant arba vaizduojant grafiškai pagal klausimus: Apie ką buvo pamoka? Kaip manote, ko turėjote išmokti? Kokius ryšius įžvelgiate su kita to paties mokomojo dalyko veikla? Kokias įžvelgiate sąsajas su kitais mokomaisiais dalykais? Kaip tai susiję? (Pollard, 2006, p. 214)

2.14. Lankstinukas (pav. nr. 7)

Iš A4 formato popieriaus mokiniai sulanksto 3 dalių lankstinuką (pav. nr. 7) ir jį užpildo įrašydami ir užbaigdami sakinius. Lankstinukus mokytojas gali surinkti ir patikrinti, kaip mokiniams sekėsi dirbti pamokoje. Taip pat klasėje galima paruošti iš lankstinukų stendą nagrinėta tema.

2.15. Piešiu veidą

Mokiniai piešia veidą:

- Kaip atidžiai klausiausi (dešinioji ausis);
- Ar pamokoje girdėtos informacijos buvo naudinga klausytis (kairioji ausis);
- Kaip sekėsi dalyvauti pamokoje (dešinioji akis);
- Kaip gerai sekėsi kūrybiškai dirbti grupėje (kairioji akis);
- Kaip sekėsi kalbėti, išsakyti savo nuomonę (burna);
- Kaip sekėsi „užuosti“ naujus dalykus, kuriuos galėtumėte vėliau panaudoti (nosis);
- Kaip tai, ką girdėjote, jus sudomino, kad net pašiaušę plaukus (plaukai).

2.16. „Kėdė“

Klasės viduryje pastatoma kėdė. Skaitomi refleksijos teiginiai, o mokiniai atsistoja nuo kėdės tokiu atstumu, kuris atitiktų jų supratimą, pritarimą, nuomonę: kuo arčiau kėdės mokinytis atsistoja, tuo labiau pasakytam teiginiui pritaria.

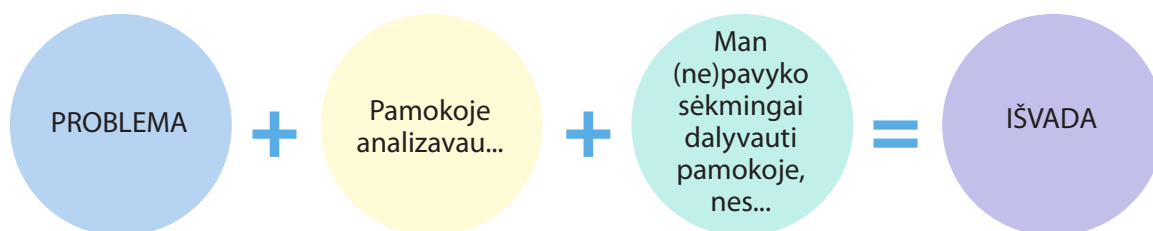
2.17. Žodžiai

Mokiniai 2–3 min. rašo atskirus žodžius, frazes, susijusius su pamokos tema, nagrinėta medžiaga, vykusiomis diskusijomis. Pasibaigus rašymo laikui pabraukia tuos žodžius, frazes, kurias norėtų labiau išplėtoti, paaiškinti. Pasinaudodami pabrauktais žodžiais, kurie gali būti raktiniai, namuose pasirinktinai parašo laišką, kvietimą, skelbimą, esė ar kt.

2.18. „Suskaičiuok“ (pav. nr. 8)

Mokiniai užpildo formulę įrašydami savo atsakymus:

(Buehl, 2004, p. 53)

2.19. Sakiniai

Pamokos pabaigoje užbaigti sakinius raštu arba žodžiu:

Trys svarbūs dalykai, kuriuos sužinojau pamokoje... .

Trys svarbūs dalykai, apie kuriuos norėčiau papasakoti kitiems... .

Aš visiškai nesupratau... .

2.20. Kas pavyko, o kas – ne?

Mokiniai pildo lentelę (pav. nr. 9) ugdomosios veiklos pabaigoje įvardindami konkrečius pasiekimus ar tai, ko nepavyko suprasti. Vėliau galima individualiai su mokiniu aptarti pasiekimus ir sunkumus.

Lentelė (pav. nr. 9)

Taip, visiškai išmokau, suvokiau, galiu paaiškinti draugui	Taip, visiškai išmokau, suvokiau, galiu taikyti praktinėje situacijoje	Nevisiškai išmokau, reikės dar pasiaiškinti, pasimokyti, pasigilinti	Ne, nemoku, nesuvokiu, negebu

(Tamašauskas, 2012, p. 90)

2.21. Paskutinė pamoka

Paskutinę mokslo metų ar semestro pamoką mokiniai pildo lentelę (pav. nr. 10) peržvelgdami dalyko mokymąsi per visus mokslo metus. Refleksiją mokiniai gali atlikti individualiai, paskui galima skirti laiko darbui grupėse paruošti plakatą pasirinktu ar paskirtu aspektu. Grupės atliktus darbus pristato klasei, komentuojama, aptariama.

Individualaus darbo lentelė (pav. nr. 10)

Ko išmokau šiais mokslo metais (šį semestrą) dalyko pamokose?
Kokios veiklos man buvo įdomiausios?
Kas mokantis šio dalyko man buvo sunkiausia?
Kokia informacija, veikla, patirtis pamokose man buvo naudinga?
Ko tikėčiausi iš mokytojo kitą pusmetį (kitais mokslo metais)?
Ką pats (pati) turėčiau pakeisti mokantis šio dalyko?
Darbo įsivertinimas nuo 1 iki 10

2.22. „Kas papildys?“

Pakvieskite vieną mokinį atsistoti priešais klasę ir pavaizduoti ką nors, ko išmoko per pamoką. Paskui kitas mokinys prisijungia prie eksromptu kuriamos gyvos skulptūros, paskui vienas po kito prieina ir prisijungia likusieji mokiniai. Taip sukuriama didžiulė gyva scena, vaizduojanti tai, kas buvo išmokta per pamokas. (Jensen, 2001, p. 145)

2.23. „Aplink klasę“

Visi mokiniai atsistoja. Mokytojas ar vienas iš mokinių pateikia klausimą, susijusį su pamokos tema. Jei mokinys žino atsakymą, gali žengti aplink klasę. Kiekvienas klausimas priklausomai nuo jo sudėtingumo įvertinamas tam tikru žingsnių skaičiumi. Mokinio tikslas – pereiti visą klasę atsakinėjant į klausimus. (Jensen, 2001, p. 145.)

2.24. Koliažas

Koliažas kuriamas veiklos pabaigoje. Jame turi atsispindėti tai, ką mokiniai patyrė, išmoko, sėkmės darbo metu, nesėkmės, viltys, naujos informacijos aktualumas ir t. t. Taip pat mokiniams galima pateikti refleksijos klausimų, iš kurių pasirinktų atsakyti keturis ar penkis (žr. IV skyrių „Refleksija kaip veiksmas“). Šiai užduočiai atlikti reikės kuo įvairesnių priemonių. Priemonės gali paruošti ne tik mokytojas, bet ir mokiniai.

Priemonės: A2 arba A3 formato popierius, spalvoti pieštukai, flomasteriai, žurnalai su nuotraukomis, reklaminiai bukletai, atvirukai, mezgimo siūlai, žvakės, kaspinėliai, klijai, žirkklės ir kt.

Atliktus darbus mokiniai pristato ir komentuoja. Taip pat klasėje galima paruošti parodėlę ar stendą.

Koliažo būdas tinka ir reflektuojant tiriamojo mokslinio darbo eigą bei projekcinę veiklą. (Grakauskaitė-Kardockienė, 2002, p. 228)

2.25. „Pagal abėcėlę“

Kiekvienam mokiniui arba bendrai dirbusiai grupei duodamas tuščias lapas su abėcėlės raidėmis (pav. nr. 11). Mokiniai per nustatytą laiką (pvz., 2 min.) turi įrašyti su nagrinėjama tema susijusį terminą arba asociaciją, prasidedančią kiekviena iš abėcėlės raidžių. Reikia užpildyti kuo daugiau langelių. Pasibaigus nurodytam laikui mokiniai pristato atliktą užduotį pagrįsdami, kaip išvardyti terminai ar asociacijos susijusios su pamokos tema.

Užduotis „Pagal abėcėlę“ (pav. nr. 11)

A	B	C	D	E
F	G	H	I	J
K	L	M	N	O
P	R	S	Š	T
U	V	Z	Ž	

(Buehl, 2004, p. 37)

2.26. Žodžių žemėlapis

Refleksijos būdas, padedantis mokiniams reflektuoti naują informaciją. Kartu su mokytoju išnagrinėję naują pamokos medžiagą mokiniai užpildo užduočių lapą (pav. nr. 12). Atlikta užduotis klasėje analizuojama ir aptariama.

Užduočių lapas (pav. nr. 12)

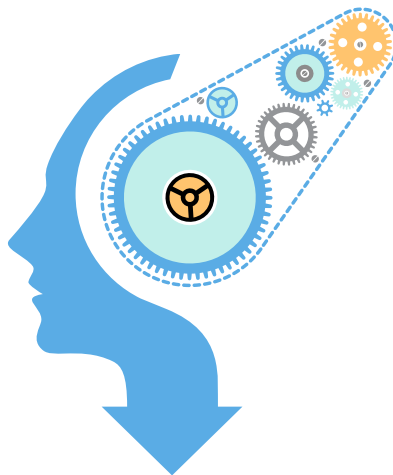
ŽODIS	APIBRĖŽIMAS	SINONIMAS
ĮDOMUS PASAKYMAS, ASOCIACIJA AR PAVYZDYS	NAUJAS ŽODIS, DALYKAS, SĄVOKA	ANTONIMAS
PAMOKOJE GIRDĖTAS AR PERSKAITYTAS SAKINYS		
SUGALVOTAS SAKINYS, IŠVADA, APIBENDRINIMAS		

(Šiaučiukienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006, p. 127)

III SKYRIUS

Refleksija veikiant

Refleksyvus mokymas ir mokymasis susijęs su kūrybiškumo ugdymu, kai pripažįstamas įgimtas žmogaus saviraiškos poreikis. Mokytojo uždutis – plėtoti mokinio kūrybiškumą ir jį ugdyti sudarant sąlygas reikštis smalsumui, stebėtis, pažinti, atskleisti ką nors naujo ir gebėjimą suprasti savo patirtį. Refleksija veikiant nuo kitų refleksijos rūšių skiriasi tuo, kad daro tiesioginę įtaką veiklai. Reflektuojamo veiksmo permąstymas verčia tuojau pat atlikti eksperimentą ir skatina tolesnį mąstymą, kuris leidžia keisti tai, ką mes darome tuo metu, kai tai darome. (Duoblienė, 2006, p. 100)

Refleksijos veikiant užduotys

3.1. „Įdomybės“

Kiekvienam mokiniui reikia nedidelio, maždaug dešimties puslapių pratybų sąsiuvinio, kurį galima pavadinti „Įdomybės“ arba kaip kitaip, atsižvelgiant į mokomojo dalyko specifiką. Mokiniai užsirašo į sąsiuvinį po 3 naujus žodžius, dalykus, sąvokas, kurias išgirdo išklausę dalį naujos medžiagos. Naują žodį ar sąvoką apibūdina ir nupiešia piešinėlį ar nubraižo schemą. Klausoma toliau ir atliekami tie patys veiksmai: žodis, aprašymas, piešinys. Mokinių užrašai aptariami po kiekvienos mokymosi medžiagos dalies arba naujos medžiagos pateikimo pabaigoje.

Ši refleksijos užduotis gali būti naudojama ir įpusėjus projektinę veiklą ar atlikus dalį tiriamojo mokslinio darbo, taip pat įpusėjus tam tikros temos pamokų ciklą.

3.2. Žymėjimas

Užduotis gali būti naudojama veiklos pradžioje, įpusėjus veikti, taip pat pabaigoje, kai informacija yra sudėtinga.

Mokiniai pagalvoja ir parašo tas žmogiškąsias savybes, kurios jiems asocijuojasi su pamokos tema.

Paprašoma motyvuoti, kodėl kilo būtent tokios asociacijos. Asociacijų užduotis palengvina mokiniams perėjimą prie sudėtingos pamokos medžiagos. Toliau klausydami naujos informacijos ar skaitydami tekstą, užpildo lentelę (pav. nr. 13) atitinkamai žymėdami informaciją, kuri reiškia: teigiamus reiškinių ar nagrinėjamos problemos aspektus +; neigiamus reiškinių ar nagrinėjamos problemos aspektus –; informaciją, kuri klausantįjį, skaitantįjį, pažymi !

Mokinių atsakymai apibendrinami ir aptariami. (Šiaučiukienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006, p. 120)

Nagrinėjamo reiškinių aspektų lentelė (pav. nr. 13)

+	–	!

3.3. „Kampai“

Šis metodas gali būti naudojamas įpusėjus veiklą, kai informacija ar nagrinėjama problema yra sudėtinga. Mokiniai gali užrašuose pasižymėti savo pastebėjimus, susijusius su nauja informacija pagal šiuos teiginius:

- Ypač įdomi informacija, kurios dar neapmąstė.
- Tai, kas dar nevisiškai aišku.
- Dalykai, kurie prieštarauja tam, ką manėsi žiną.
- Eureka! Supratau!

Apibendrinimui ir aptarimui mokiniai pasiskirsto į keturis klasės kampus pagal surašytus pastebėjimus, kuriuose priklijuotos kortelės su užrašais (žr. pav. nr. 14), kai mokytojas pasako, pvz.: „Kas iš jūsų išgirdo ypač įdomią nagrinėjamos temos informaciją, tačiau jos dar neapmąstė?“, tada mokiniai, kuriems šis teiginys tinka, eina ir sustoja į nurodytą kampą. Aptarus mokinių pasirinkimą toliau nagrinėjama pamokos tema.

Užrašai kampuose (pav. nr. 14)

3.4. Veikiu ir save stebiu

Lentelė (pav. nr. 15) pildoma reflektuojant kiekvieną svarbesnę ar sudėtingesnę veiklos dalį. Po kiekvienos veiklos užpildžius lentelę įrašai aptariami.

Lentelė (pav. nr. 15)

Tai, kas man pamokoje, projekte ar kitoje veikloje svarbiausia	Kodėl man tai svarbu? Kaip tai su manimi susiję?

3.5. „Tinklo nėrimas“

„Tinklo nėrimo“ metodas gali būti naudojamas projektinei, kūrybinei veiklai, pamokų ciklui. Tinka dirbti mokiniams individualiai, grupėse ar porose. Tinklas neriama kiekvienos pamokos metu nuolat jį papildant ir susiejant naują informaciją su tuo, kas jau išmokta. Pakabinamas klasėje, kad būtų matomas ir galima būtų stebėti, kaip vyksta mokymosi ir pažinimo procesas, kokie yra sunkumai, sėkmės, galimybės.

Tinklas neriama rašant, piešiant, spalvinant ant A2 arba A3 formato popieriaus lapo.

Dirbama tokiais etapais:

- lapo viduryje užrašomas atskiras žodis, susijęs su veiklos tema, problema;
- aplink išdėstomi su juo susiję žodžiai;
- šalia galima užrašyti vaizdingų posakių, žodžių, nupiešti simbolių;
- spalvinant ir jungiant nustatomi dalių ryšiai.

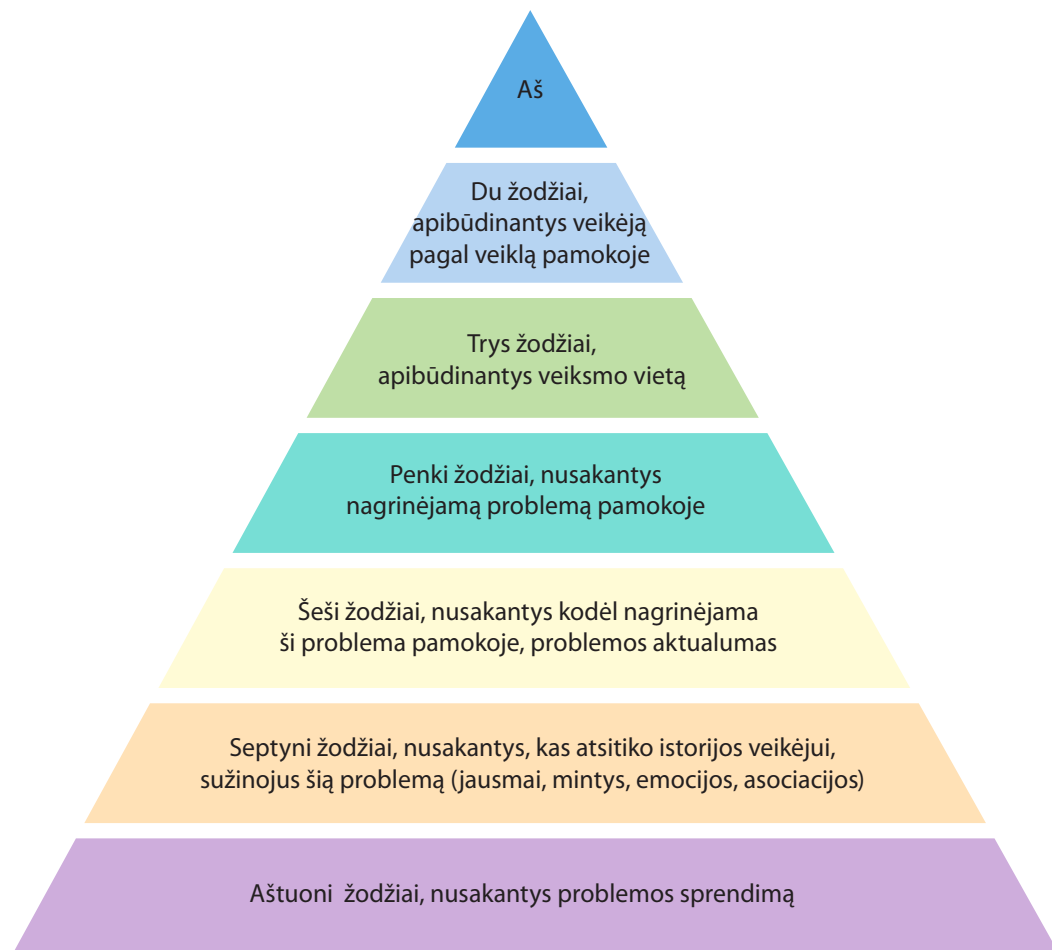
(Šiaučiukienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006, p. 128)

3.6. „Mano istorija“

Užduotis naudojama įpusėjus projektinę veiklą, pamokų ciklą arba išnagrinėjus dalį naujos medžiagos pamokoje. Pildoma piramidės formos schema (pav. nr. 16). (Šiaučiukienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006, p. 130)

Pav. nr. 16

3.7. „Klaustukai“

Užduotis tinka prieš pradėdant veiklą ar jai prasidėjus. Mokiniai šią užduotį gali atlikti poromis arba individualiai. Prašoma mokinių prisiminti įvairias su tema susijusias sąvokas ir užrašyti jas dešinėje dviejų dalių lentelės skiltyje (pav. nr. 17). Kairėje skiltyje surašomi įvairūs klausiamieji žodžiai. Paskui, pasitelkus žodžius iš abiejų lentelės skilčių, siūloma suformuluoti kuo daugiau klausimų. Vėliau aptariami sąrašai, o grupėse išrenkami 3–4 įdomiausi klausimai.

Sąvokų lentelė (pav. nr. 17)

Klausiamieji žodžiai	Pagrindinės temos sąvokos
Kaip?	
Kur?	
Kas?	
Kodėl?	
Kiek?	
Iš kur?	
Koks?	
Dėl ko? Koks tarpusavio ryšys?	
Kodėl man tai svarbu?	
Koks tikslas?	
Kur galėčiau tai panaudoti?	

(Šiaučiukienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006, p. 137)

3.8. „Kodėlčiukas“

Kodėlčiuko užduotis gali padėti mokiniams ne tik nustatyti daugybę vienos temos ryšių, ne tik įsisąmoninti subtilesnes, giluminės sąvokų mokymosi priežastis, bet ir kiekvienam suvokti mokymosi prasmę. Atlikdami šią užduotį mokiniai lavins kūrybinį ir kritinį mąstymą bei peržvelgs, kas jau pavyko, ką dar gali patobulinti ir atkreipti dėmesį mokymdamiesi.

Visus klausimus ir atsakymus būtina užrašyti. Atsakymai negali kartotis. Atsakymai „Ogi todėl!“ rašomi skiltyje, kuri ir vadinasi „Ogi todėl!“

(Šiaučiukienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006, p. 141)

3.9. Penkiaeilis

Sukurti penkiaeilį mokiniams bus smagu. Šis refleksijos būdas padės greitai, kūrybiškai ir linksmai peržvelgti tai, kas vyksta. Penkiaeilis kuriamas pagal šiuos punktus:

- 1) pirmoji eilutė – temos apibūdinimas vienu žodžiu (paprastai daiktavardžiu, pvz., *laimė*);
- 2) antroji eilutė – temos apibūdinimas dviem žodžiais (dviem būdvardžiais, pvz., *graži, didelė*);
- 3) trečioji eilutė – trys žodžiai, išreiškiantys temos veiksmą (paprastai su veiksmožodžiu, pvz., *ateina kantriai laukiant*);
- 4) ketvirtoji eilutė – keturių žodžių frazė, išreiškianti įspūdį ta tema (pvz., *kaip nuostabu dalytis laime*);
- 5) penktoji eilutė – sinonimiškas žodis, pakartojantis temos esmę (pvz., *sėkmė*).

3.10. Patarlės

Užduotis gali būti naudojama kūrybinėje veikloje (refleksija veikiant) bei siekiant atkreipti dėmesį į mokinių vertybines nuostatas bei socialinius santykius – refleksija kaip veiksmas.

Mokiniai pasirenka vieną patarlę, kuri geriausiai atspindėtų jo veiklą, savijautą pamokos metu, indėlį dirbant grupėje ar individualiai. Pasako klasei pakomentuodami arba komentarą užrašo.

Lietuvių liaudies patarlės:

Žodžiu – qžuolus varto, darbu – ir skiedros nepakelia.

Žodis tvirtas – darbais paspirtas.

Žmogus gyvena vieną amžių, o jo geri darbai – du amžius.

Žmogus gimsta darbui kaip paukštis lakstymui.

Vienas pirštą, kitas pirštą, ir darbas baigtas.

Vienas piktas darbas kitą gimdo.

Vienas ir košėje prapuola.

Vienas duoną suvalgysi, o darbo vienas nepadirbsi.

Vieną pusę darbo dirba protas, kitą – rankos.

Vieną dirbti, devynis mislyti.

Vieną darbą dirbk, dešimt ant mislių turėk.

Tinginio darbas akmenų vertas.

Tu į darbą kaip karvė atbulom į medį.

Ne darbas, kai penki vyrai vieną mazgą riša.

Koks ten darbas – kaip iš musės žarnos.

Išdegė darbas kaip raganai alus.

Iš to darbo tik šnipštukas.

(Patarlės apie darbą. Prieiga per internetą.)

3.11. „Vertikaliai“

Mokinių prašoma sąsiuvinio lape vertikaliai (pav. nr. 18) parašyti raktinį pamokos žodį, susijusį nagrinėjama tema. Prie kiekvienos raidės mokiniai parašo ta raide prasidedantį žodį, kuris sietųsi su tema ir šalia suformuluoja surašytus žodžius apibendrinančią vieno sakinio išvadą. Tokiu pat būdu vertikaliai parašo savo vardą ir įvertina bei išsako pastebėjimus apie savo veiklą, savijautą, sėkmes ar nesėkmes pamokos metu.

Užduoties atlikimo pavyzdys (pav. nr. 18)

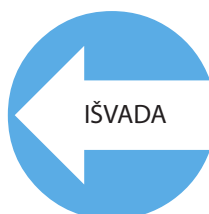
L – laikrodis

A – amžinas

I – intriga

K – kinta

A – aktualus

L – laimingas(-a)

I – išsiblaškęs(-iusi)

N – naudinga

A – aišku

S – smalsus(-si)

3.12. „Linksmai“

Mokinių prašoma papasakoti anekdotą ar sukurti ketureilį, sentenciją apie tai, kaip jiems sekasi dirbti pamokoje.

3.13. „Stebuklingas raktelis“

Mokytojas atsineša į pamoką raktą. Geriausia, kad raktas būtų kuo senesnis ir kuo didesnis, mokiniams labiausiai patiks šokoladinis. Klausama, ką mokiniai jau „atrakino“ (atrado, suprato, išmoko) šioje pamokos dalyje. Mokinių prašoma pagalvoti ir pasakyti, kas galėtų būti mokinio „stebuklingasis raktas“ pamokoje, kad jo darbas vyktų sėkmingiau ir produktyviau. Ką reikėtų „užrakinėti“ (atsisakyti, pakeisti, ištaisyti), kad dirbčiau geriau?

Į klausimus mokiniai gali atsakinėti žodžiu, tačiau galima duoti parašyti trumpą rašinį ar esė apie savo mokymąsi.

3.14. „Kamuoliukas“

Mokiniai stovi ratu veidu vienas priešais kitą. Vienas mokinių turi kamuolį, kurį kam nors meta. Sugavęs kamuolį mokinys privalo ką nors pasakyti. Pratimo turinys gali būti susijęs su pamokos tema, projektine veikla. Mokiniai, mėtydami kamuolį vienas kitam, gali: pasakoti istoriją pratęsdami po sakinį ar žodį, atsakinėti į klausimus, išsakyti įspūdžius, susijusius su mokomąja veikla, sakyti komplimentus, žodžių asociacijas, faktus ir t. t. (Jensen, 2001, p. 145)

3.15. „Reklamos pertraukėlė“

Mokiniai suskirstomi į grupes. Jie pasirenka vieną iš mokomosios medžiagos aspektų ir sugalvoja trumpą reklaminės TV pertraukėlės variantą. Taip pat galima atlikti šią refleksiją kiekvienam individualiai sukūrus reklaminį šūkį, geriausiai atspindintį sėkmes ir nesėkmes mokantis, pasiekimus bei patirtis pamokoje.

3.16. „Paslaptis“

Mokytojas atsineša į klasę didelį voką arba dovanų dėžutę, į kurią įdėtas daiktas, simbolis, nuotrauka, paveikslas ar pan. susijęs su mokomąja veikla ir mokomuoju dalyku. Mokiniai parašo ar pasako 3–4 sakinius apie tai, kas galėtų būti paslėpta voke ar dovanų dėžutėje. Taip pat mokiniai gali spėlioti užduodami klausimus, prasidedančius: „Ar tai yra valgoma?“ ir pan., mokytojas atsakinėja tik „Taip“ arba „Ne“. Kai mokiniai atspėja, kas paslėpta, turi paaiškinti, kaip tas daiktas susijęs su mokomuoju dalyku. Papasakoja apie savo patirtį, supratimą, veiklą pamokoje susiedami su tuo daiktu-simboliu.

3.17. Pasakos kūrimas

Šis refleksijos metodas taikomas įpusėjus mokymąsi tam tikra tema, kai reikia pasitikrinti, įtvirtinti ir permąstyti naują informaciją.

Mokiniai sėdi ratu ir sako po sakinį, būtinai susijusį su mokomuoju dalyku ar pamokos tema, nauja pamokos medžiaga. Galima pradėti žodžiais: „Gyveno kartą...“ Žinoma, galima pradėti ir bet kuriuo kitu sakiniu. Pabaigoje sukurta pasaka aptariama.

3.18. „Čia ir dabar“

Tai mokinių kūrybiškumą skatinantis refleksijos būdas. Geriausiai „Čia ir dabar“ užduotis tiks tada, kai mokymosi veikla labai įtempta ir sudėtinga. Nauja ir sudėtinga informacija gali mokiniams sukelti įvairių jausmų: susidomėjimą, baimę, nepasitikėjimą, džiaugsmą ar pan.

Užduoties žingsniai

Pirmas žingsnis. Mokinių prašoma savo vidinę būseną išreikšti įvairiomis priemonėmis. Galima naudoti viską, kas yra mokymosi aplinkoje, pavyzdžiui, mokinio vidinę būseną gali apibūdinti aukštyn kojomis apversta kėdė. Taigi naudojamos įvairios formos, medžiagos, perkuriama erdvė, piešiama, lankstoma, gniaužoma, klijuojamas popierius, lankstoma viela – viskas, kas turima ir kas padeda išreikšti vidinę būseną.

Antras žingsnis. Panašiomis priemonėmis galima išreikšti trokštamą jausmą, būseną, kaip norėtų jaustis mokymdamasis.

Trečias žingsnis. Mokiniai prašomi susirasti klasėje žmogų, kuriuo galėtų pasitikėti ir aptarti sukurtus kūrinius, pasidalyti savo patirtimi.

Ketvirtas žingsnis. Nupiešti piešinį ar simbolį, kuris sujungtų tai, kaip mokinyš jaučiasi ir kaip norėtų jaustis pamokoje. Kas jungia šias dvi vidines būsenas? Ką dabar darytų kitaip, kad būtų geriau?

Pastebėjimas. Atliekant šią refleksijos užduotį galima laikytis visų keturių žingsnių eilės tvarkos, tačiau mokytojas gali pasirinkti ir naudoti tik vieną jų, atsižvelgdamas į mokomojo dalyko specifiką, laiko išteklius, mokinių galimybes.

3.19. „Žodis – raktas“

Refleksijos būdas tinka visiškai naujai informacijai reflektuoti. Mokiniai, atlikdami užduotį, turi atidžiai klausytis ar skaityti naują vadovėlio medžiagą ir nuolat klausiti savęs: Ar tai iš tikrųjų svarbu? Kas šioje naujoje informacijoje yra svarbiausia? Kokia informacija esminė, o kuri – ne?

Kiekvienas mokinyš gauna po 3–4 korteles (pav. nr. 19), į kurias, perskaitęs vadovėlio tekstą ar išklausęs naują medžiagą, savarankiškai per vidurį įrašo vieną pagrindinį – raktinį žodį. Tuomet aplink raktinį žodį rašo kitus su juo susijusius žodžius. Kitoje kortelės pusėje parašo glaustą išrinkto žodžio komentarą, būtinai pavartodamas raktinį žodį ir su juo susijusius užrašytus žodžius. Paskui mokiniai suskirstomi į grupes, kuriose, pasinaudodami visų grupės narių užpildytais kortelėmis, sudėlioja korteles pagal sakinių prasmę iš eilės, kad galėtų klasei pristatyti naujos informacijos ar perskaityto teksto santrauką.

Mokinio kortelė (pav. nr. 19)

3.20. „Žingsnis po žingsnio“

Mokiniai refleksijos užduotis užsirašo sąsiuvinčiuose, arba mokytojas kiekvienam mokiniui paruošia po refleksijos užduočių lapą (pav. nr. 20).

Refleksijos užduočių lapas. Mano požiūris į naują pamokos temą ar problemą (pav. nr. 20)

Mano lūkesčiai nagrinėjant šią pamokos temą	Problema. Įvardyti galimą problemą, susijusią su nauja informacija
--	---

Išklausius naują pamokos informaciją arba perskaičius vadovėlio tekstą

<p>Pagrindiniai pamokos teiginiai</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>		<p>Mano reakcija į juos</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>Pamokos pabaiga</p> <p>Išvados. Požiūrio apibendrinimas</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>		

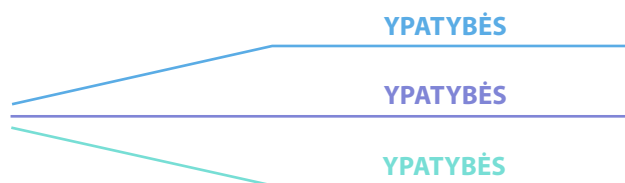
3.21. „Kaip aš dirbu?“

Refleksijos užduotis atliekama pamokų ciklo, projektinės veiklos ar tiriamojo mokslinio darbo metu. Mokinys, dalyvaudamas mokomojoje veikloje, nuolat stebi, analizuoja ir vertina savo darbą pildydamas jo analizės schemą (pav. nr. 21). Užduotis tinka ir darbo grupėje refleksijai.

Mokinio darbo analizės schema (pav. nr. 21)

**Darbo tema/
nagrinėjama problema**

**Kas man būdinga mokantis,
dalyvaujant projektinėje veikloje?**

Konkretūs darbo pavyzdžiai, patvirtinantys išvardytas ypatybes

.....

.....

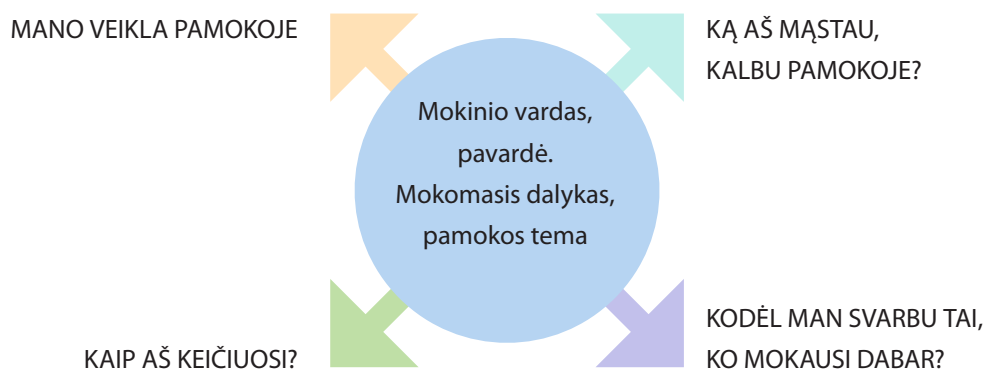
.....

3.22. „Stebiu save“

Refleksijos būdas, skirtas ilgalaikiam savęs stebėjimui ir savo darbui, pasiekimams, nesėkmėms analizuoti. Šį savistabos (meta-refleksijos) pratimą (pav. nr. 22) mokiniai gali atlikti pamokų ciklo, projektinio darbo, tiriamojo mokslinio darbo eigoje. Atlikta refleksijos užduotis gali būti aptariama kartu su mokiniu individualiai po kiekvienos pamokos. Pasibaigus mokomajai veiklai, mokinys peržvelgia ir apibendrindamas parašo išvadas apie savo mokymąsi, gali pasirašyti ir darbo įvertinimą. Vėliau tai aptariama su mokytoju individualiai ar bendrai klasėje

Mokinio savistabos pratimo lapas (pav. nr. 22)

3.23. Simbolis, slapyvardis ir šūkis

Refleksijos užduotis gali būti taikoma atliekant veiksmo refleksiją ir refleksijai veikiant. Mokinių prašoma individualiai nupiešti tris simbolinius ženklus, kurie geriausiai atspindėtų jų darbą pamokoje, pasivadinti slapyvardžiu ir parašyti šūkį. Savo darbą mokiniai argumentuotai pristato klasei.

IV SKYRIUS

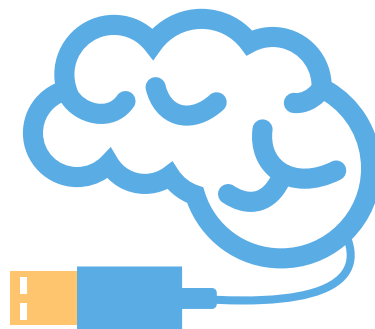
Refleksija kaip veiksmas

„Pradėję nuo savęs, „iš vidaus“, einame už savo „aš“ prie žmogaus ir kartu pradėję nuo „žmogaus“, grįžtame prie savojo „aš“, taigi iš naujo „į vidų“. (Wojtyła, 1997, p. 97–98) Šitaip mūsų žmogaus pažinimas yra augantis, skleidžiantis, keičiantis asmenį. Tai visiškai pagrįsta, jeigu pažinimo objektas nėra tik savasis „aš“, bet ir žmogus, esantis greta kito ir bendradarbiavimo santykiyje su kitu, atviras dalijimuisi ir konstruktyviai kaitai.

Žmogus savo moralinę, dvasinę vertę formuoja veikdamas – čia glūdi specifiskai žmogiško kūrybiškumo pradas, – tokiu būdu dar labiau pasitvirtina faktas, kad veikiantis žmogus formuoja savo veikimą, veiksmą, elgseną, gyvenimo stilių. Žmogus veikimu pirmiausia kuria patį save.

Žmogus save išgyvena kaip subjektą tada, kai jame kas nors vyksta. Tačiau, kai žmogus veikia, tada save išgyvena kaip atlikėją. (Wojtyła, 1997, p. 119–120)

Elgesio ir veiklos pasirinkimą sąlygoja žmogaus vertybės. Refleksyviame mokymuisi būdingas vertybinis aspektas, tačiau vertybes lemia asmens nuostatos ir kontekstas, tad kiekvienu atveju jos įgauna skirtingą išraišką. Refleksija kaip veiksmas (reflection as action) apima šiuos aspektus: natūralų santykį su pasauliu, aktyvų „pasinėrimą“ į pasaulį, akimirksnio pajautimą, persmelktą buvimo. Reflektuojant vyksta ne nuolatinis pasaulio perkūrimas, bet asmeninis atsinaujinimas, savo supratimo tobulinimas, vertybių įprasminimas.

Refleksija kaip veiksmas. Užduotys

4.1. Eilėraštis

Refleksijos būdas, skatinantis mokinių kūrybiškumą, gebėjimą įsijausti. Mokiniai gali perteikti savo įspūdžius, nuotaikas, supratimą apie tai, ko mokosi (mokėsi) perkurdami istoriją ar eilėraštį. Perkurdami istoriją pasakoja pirmuoju asmeniu. Kitas būdas: mokytojas išdalija mokiniams po vieną eilėraščio ar dainos eilutę. Mokinys turi parašyti eilėraščio ar dainos tęsinį remdamasis tuo, ko per pamoką išmoko ar ko mokosi. Jeigu mokiniai perkūrė dainą, galima ją klasėje ir sudainuoti.

(Jensenas, 2001, p. 143)

Salomėja Nėris
**KAIP ŽYDĖJIMAS
VYŠNIOS**

Mūsų dienos – kaip šventė,
Kaip žydėjimas vyšnios, –
Tai skubėkim gyventi,
Nes prabėgs – nebegrįš jos!

Tai skubėkime džiaugtis! –
Vai, prabėgs – nebegrįš jos!
Mūsų dienos – kaip paukščiai,
Kaip žydėjimas vyšnios.

Kazys Binkis
RUGIAGĖLĖS

Vien tik mėlyna akyse!
Žemėj, ore ir danguj
daugiau nieko nebmatsi, –
vien tik mėlyna akyse.
Užsimerksi, pamąstysi,
nusijuoksi... O paskui –
vien tik mėlyna akyse,
žemėj, ore ir danguj.

LIŪTAS, LAPĖ IR ASILAS

Liūtas, lapė ir asilas išėjo drauge medžioti. Netrukus jie prigaudė daug žvėrienos. Liūtas liepė asilui visa tai padalyti. Asilas padalijo į tris lygias dalis ir mandagiai pakvietė liūtą ir lapę atsiimti savąsias. Liūtas supyko ant asilo, kam šis lygiai visiems padalijęs. Puolė ant jo ir sudraskė į gabalėlius. Po to kreipėsi į lapę ir liepė jai dalyti. Lapė beveik visą sunešė į vieną tik krūvą, paskirdama tai liūtui, o sau pasiliko mažytį gabalėlį.

– Mano mieloji, – paklausė liūtas, – kas gi tave išmokė taip išmintingai dalyti grobį?

Lapė atsakė:

– O, karaliau, mane pamokė asilo likimas!

Laimingas tas, kas pasimoko iš kitų žmonių nepasisekimų.

(Antikiniai romanai ir pasakėčios, 1987, p. 373)

4.2. „Be žodžių“

Mokiniai be žodžių inscenizuoja tai, ką mokosi ar išmoko pamokoje. Nekalbėdami susiranda porą pagal vaizduojamo dalyko bendrumą, panašumą, sąsajas. Tokiu būdu visa pamokos refleksija vyksta gyvai vienu metu.

4.3. Pratęsk sakinį

Mokiniai suskirstomi į grupes. Grupės vadovas pradeda sakinį, susijusį su pamokos tema ar mokomuoju dalyku, o šalia esantis mokinys pratęsia pradėtą mintį, tačiau sakinio neužbaigia, ir taip toliau, kol pasisako visi grupės nariai. Taip pat galima tęsti kuo ilgiau, kol liks viena ilgiausiai pradėtą sakinį tęsianti grupė.

4.4. Paspauk ranką

Kiekvienas mokinys turi paspausti ranką kitiems penkiems ar keturiems (priklausomai nuo mokinių klasėje skaičiaus) klasės draugams tokiu būdu, kuris geriausiai atspindėtų jo žinių pasisavinimą, informacijos naudingumą nagrinėjant pamokos temą, susidomėjimą, sėkmes ar nesėkmes pamokoje. Vėliau aptariama, ką mokiniai suprato apie vienas kitą, bei ar patys buvo teisingai suprasti.

4.5. „Taip“

Mokiniai stovi atsigręžę veidu į savo kaimyną, rankos kiek ištiestos į šalis delnais į viršų. Mokytojas sako: „Į kairę ranką sudėkite visas ankstesnes žinias, su kuriomis atėjote šiandien. Į dešinę ranką sudėkite tai, ko šiandien išmokote. Kai pasakysiu „Jau!“, sujunkite šias žinias į visumą suplodami rankomis ir ištardami žodį „Taip!“ Priklausomai nuo mokomosios veiklos ir dalyko galimi ir kiti teiginiai, pvz.: „Pamoka man buvo įdomi“, „Mano požiūris pasikeitė“, „Tai, ko išmokau, paveiks mano gyvenimą“ ir pan. (Jensen, 2001, p. 147)

4.6. „Atėjau į pamoką ir...“

Refleksija pradeda sakiniu: „Atėjau į pamoką ir supratau (sužinojau, išmokau, buvo naudinga, įdomu ir pan.)...“ Šalia esantis mokinys pakartoja tai, kas buvo pasakyta prieš jį kalbėjusio mokinio, ir pasako savo sakinį, paskui kitas pakartoja ir t. t. Taip pa-eiliui kiekvienas mokinys apsašo apie savo patirtį pamokoje.

4.7. Pasivaikščiokime!

Mokiniam liepiama atsistoti ir greitai vaikščioti po klasę ar koridorių. Tai darydami jie turi pasakyti bent penkiems mokiniams apie tai, kokia, jų nuomone, buvo svarbiausia (įdomiausia, sunkiausia, keisčiausia, naudingiausia ar pan.) pamokos mintis per pastarąjį pusvalandį ar 10–15 min. Žinoma, prieš tai su mokiniais aptariamoms bendravimo taisyklės: mandagumas, pagarba, laikymasis tylos ir kt.

4.8. Paragink save ir kitus

Mokinių prašoma pagalvoti ir pasakyti sau paraginimą ar pagyrimą, susijusį su veikla pamokoje. Taip pat galima užduoti sugalvoti pagyrimą, paraginimą vienam iš klasės draugų arba grupės nariui, jeigu dirbama grupėse. Paraginių pavyzdžiai: „Ieik... Atlik... Išeik!“, „Būk didesnis už savo sunkumus!“, „Pasišnekėk su žmogumi, galinčiu tau padėti“ ir t. t.

4.9. „Pasaulis scenoje“

Visi susiburia į trijų–penkių asmenų grupes. Tikslas yra sukurti 2–3 minučių vaidinimą. Pavyzdžiui, mokiniai vaizduoja didžiulę Saulės sistemą su saule, planetomis, asteroidais ir kometomis. Arba jie gali inscenizuoti tipiškas dalyko, kurio ką tik mokėsi, taisykles, jų pažeidimus ir kai kuriuos jų sprendimus. Mokiniai gali vaizduoti svarbius istorinius įvykius, dienos naujienas, suvaidinti poezijos kūrinį, pavaizduoti kokius nors personažus, savo mokymąsi, darbo grupėse patirtis ir t. t. Inszenizacijos turinys ir tema priklauso nuo mokomojo dalyko. (Jensen, 2001, p. 151)

4.10. Piešinys

Mokinių prašoma nupiešti piešinį ar simbolį, kuris geriausiai išreikštų jo darbą pamokoje. Darbui skiriama 2–3 min. atsižvelgiant į mokinių amžių ir gebėjimus. Prašoma mokinių pakelti piešinius ir parodyti visiems. Kitas būdas: mokinys turi susirasti sau porą pagal piešinio bendrumus ir trumpai poroje pasitarus išsakyti savo įžvalgas, susijusias su mokomąja veikla.

4.11. „Akvariumas“

Baigus temą mokiniams klausimų nereikia pateikti. Jiems paaiškinama, kad tema išeita, ir jie turi patys padaryti išvadas, išsakyti savo nuomonę, iškelti problemas. Į „akvariumą“ kviečiami vis nauji mokiniai, tad savo nuomonę galės išsakyti ne tik aktyvūs, bet ir pasyvūs mokiniai. (Šiaučiukienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006, p. 164)

4.12. „Minčių ežys“

Ši refleksijos užduotis tinka ir baigus mokomąją veiklą, ir ją įpusėjus. Taip pat tinka tiriamojo mokslinio darbo refleksijai. Refleksiją galima atlikti dirbant grupėse arba visiems mokiniams kartu. Mokiniai skatinami mąstyti, diskutuoti, savo teiginius grįsti argumentais, įvairiais faktais, laisvai reikšti savo mintis, mokyti klausyti kitų.

Lentoje mokytojas nubraižo „ežį“ – sąvoką su vienu ar dviem pagrindiniais „spygliais“ – klausimais. Mokiniai pateikiami dar keli klausimai. Kiekvienam naujam mokinių atsakymui brėžiami nauji spygliai ir taip mąstoma toliau. (Šiaučiukienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006, p. 167)

4.13. Tiriamoji mokslinė veikla

Prieš pradėdamas darbą mokinys užsirašo savo darbo planą	Refleksijos klausimai įpusėjus tiriamąjį mokslinį darbą	Refleksijos klausimai baigus tiriamąjį darbą
<ul style="list-style-type: none"> • Kas turi būti ištirta? • Kaip bus pristatyti, parodyti darbo rezultatai? • Kokie reikalingi informacijos šaltiniai? • Kokios užduotys ir kokia tvarka turi būti atliktos? • Darbo grafikas • Kuo aktuali tyrimo medžiaga? 	<ul style="list-style-type: none"> • Ką jau pavyko ištirti? • Kokius ir kaip darbo rezultatus galiu pademonstruoti? • Ką atradau atlikdamas užduotis, rinkdamas informaciją? • Kokios yra mano darbo sėkmės? • Kas padėtų mano darbą patobulinti ir padaryti jį sėkmingesnį? 	<ul style="list-style-type: none"> • Ar pasiekiau tai, ką buvau užsibrėžęs? • Ką sužinojau atlikęs šį darbą? • Kokie veiksmai buvo naudingiausi? Kodėl? • Kaip galėtų tai, ko išmokau paveikti mano gyvenimą? • Kokia ypatinga informacija, patirtimi galėčiau pasidalyti su kitais?

4.14. „Ryšiai“

Vienas mokinys pasako svarbiausią žodį, kuris susijęs su pamokos tema, jo paties darbu pamokoje, o bet kurio kito mokinio prašoma pasakyti sakinį su tuo žodžiu. Sakinį pasakęs mokinys įvardija savo svarbiausią žodį ir pakviečia kitą mokinį pasakyti sakinį su tuo žodžiu ir t. t.

4.15. „Skaitytojų teatras“

Užduotis, tinkanti darbo grupėje refleksijai pasibaigus ar įpusėjus projektinei veiklai, moksliniam tyrimui, pamokų ciklui. Taip pat šis būdas tiks ir reflektuoti perskaitytą naują vadovėlio medžiagą ar nagrinėjamą grožinės literatūros kūrinį.

Mokiniai savo darbo grupėje paruošia pristatymo scenarijų naudodamiesi mokytojo paruoštais refleksijos klausimais. Parašytą scenarijų mokiniai turės perskaityti pagal pasiskirstytus vaidmenis.

Refleksijos klausimų pavyzdžiai:

Kokiais keturiais būdvardžiais apibūdintumėte savo darbą grupėje?

Kokių naujų faktų sužinojote nagrinėjama tema?

Kokiu būdu pritaikysite įgytas žinias?

Kokie dalykai, būdo savybės padėjo dirbant grupėje?

Kas nepavyko? Kodėl?

Ką sau patartumėte ar palinkėtumėte?

„Skaitytojų teatro“ užduoties pavyzdys

Etikos dalyko pamoka tema: „Tolerancija ir tolerantiškumas“. Grupėje dirbo 4 mokiniai, kurie turėjo nupiešti plakatą pagal pamokos temą. Mokiniai pasivadina A, B, C, D, arba gali pasivadinti su dalyko tema susijusiais vardais ar žodžiais. (Buehl, 2004, p. 115–116)

Scenarijaus ištrauka

A, B, C, D. Tolerancija ir tolerantiškumas!

A. Įdomu

B. Painu

C. Linksma

D. Sėkminga

A, B, C, D. Taip, tai – tolerancija!

A, B, C, D. Tolerancija yra:

A. Nuomonės

B. Įsitikinimai

C. Pagarba

D. Pakanta

4.16. „Vaidmuo, adresatas, forma“

Ši užduoties suteikia mokiniams galimybę kūrybiškai peržvelgti ir įvardinti savo patirtis pamokoje, taip pat nagrinėjant naują medžiagą. Galima rašyti rašinį, SMS žinutę, skelbimą ar pan.

Mokytojas pats užrašo lentoje rašinio ar SMS pranešimo vaidmenį (pav. nr. 23), adresatą, formą arba galima prašyti, kad mokiniai patys juos įvardytų. (Buehl, 2004, p. 111–112)

Užduočių pavyzdžiai (pav. nr. 23)

Vaidmuo	Adresatas	Forma	Tema
Korespondentas	Visuomenė	Naujienos	Susiformavo ozono sluoksnis
Sausainis	Kiti sausainiai	Kelionės vadovas	Kelionė po virškinimo traktą
Kvadratinė šaknis	Sveikasis skaičius	Meilės laiškas	Paaikškinti santykius
Plaučiai	Cigaretės	Skundas	Rūkymo poveikis
Kablelis	Devintos klasės mokiniai	Darbo aprašymas	Vartojimas sakiniuose

4.17. „Paklausk autoriaus“

Galima taikyti įvairių dalykų pamokose skaitant ir reflektuojant vadovėlyje pateiktą informaciją. Mokiniai analizuoja informacinį tekstą pagal šiuos ar panašius klausimus rašydami laišką autoriui. Taip pat galima šią užduotį atlikti ir žodžiu.

Klausimų autoriui pavyzdžiai:

Ką autorius nori pasakyti?

Kokia autoriaus mintis?

Ar suprantamai autorius aiškina? Atsakymą pagrįskite.

Kaip šis tekstas siejasi su tuo, kas buvo kalbėta anksčiau?

Kodėl, jūsų manymu, autorius apie tai kalba dabar?

Kas man aktualiausia iš to, ką sako autorius?

Tegul mokiniai patys sugalvoja klausimų iš vadovėlio skyriaus. Susiskirstę poromis pasižymi vietas, kur skaitytojas turėtų stabtelėti ir pagalvoti. Dar poros gali sudaryti grupę ir klausinėti vienos kitų. (Buehl, 2004, p. 110)

4.18. Galimi sakiniai

Tekste, kurį mokiniai skaitys, mokytojas išskiria 10–15 pagrindinių sąvokų ar terminų. Tarp jų tegul būna jau žinomų terminų ir tokių, kurie skaitant gali užkliūti. Žodžiai surašomi lentoje. Mokinių paprašoma pasirinkti bent du terminus ir parašyti su jais po sakinį, galintį būti tekste, kurį netrukus skaitys. Mokinių sugalvoti sakiniai tiksliai užrašomi lentoje. Pabraukiami reikšminiai žodžiai. Prašoma pasakyti kitą sakinį su kitais terminais ir taip tęsiama, kol iš sąrašo pavartojami visi žodžiai. Jeigu terminai mokiniams nežinomi, leidžiama spėti, ką jie galėtų reikšti, ir prašoma sugalvoti sakinių, galinčių būti tekste. Mokiniai perskaito tekstą ir pasitikrina, ar tiksliai suformulavo sakinius. Kiekvienas sakinytis įvertinamas nustatant, koks jis yra: *teisingas* (spėjimą patvirtina tekstas), *klaidingas* (tekste terminas vartojamas kitaip), *nežinia koks* (remiantis tekstu sakinio negalima nei patvirtinti, nei paneigti). Kai mokiniai perskaito tekstą ir įvertina galimus sakinius, tegul pagalvoja, kaip šiuos sakinius galima būtų pakeisti, kad jie kuo tiksliau atitiktų tekstą.

Sakinių taisymą mokiniai gali atlikti ir individualiai, ir dirbdami grupėje. (Buehl, 2004, p. 91–92)

Ši užduotis gali būti naudojama pradedant mokslinį tyrimą ar projekcinę veiklą, taip pat įpusėjus ar veiklos pabaigoje.

4.19. „Kalbėk, klausyk, stebėk“

Mokiniai suskirstomi arba patys pasiskirsto vaidmenimis: reporteris, respondentas, stebėtojas.

Reporteris užduoda refleksijai skirtus klausimus, susijusius su mokomuoju dalyku.

Refleksijos klausimų pavyzdžiai:

Ar tai, ką dariau per pamoką, man vertėjo daryti? Kodėl?

Kaip man išmokti daugiau apie šį dalyką?

Ar tikrai supratau tai, kas buvo dėstoma? Atsakymą pagrįskite.

Ar atsiminsiu tai, kas buvo dėstoma? Atsakymą pagrįskite.

Kas bus, jei negalėsiu pasinaudoti šia informacija?

Ko tikiuosi mokytis toliau?

1) Respondentas kalba 1–2 min. Reporteris respondento pasisakymą perteikia savais žodžiais. Stebėtojas turi pakomentuoti, ar persakytas tekstas tikslus ir ar nebuvo praleista svarbi informacija. Keičiamasi vaidmenimis, kol kiekvienas pabūna reporteriu, respondentu ir stebėtoju.

- 2) Mokiniai atlieka vaidmenis, tačiau dabar reporteris turi ne tik persakyti respondento išsakytas mintis, bet ir jas pakomentuoti, užduoti tikslinančių klausimų. Stebėtojas įvertina persakytas mintis ir pastabas, pasako, ar aiškiai atsakyta į klausimus. Keičiamasi vaidmenimis.
- 3) Mokiniai atlieka vaidmenis kaip ir ankstesniuose variantuose, tačiau dabar reporteris turi ne tik persakyti respondento mintis, užduoti patikslinančių klausimų, bet ir įvardija respondento emocijas. Stebėtojas, kaip ir anksčiau, komentuoja persakytus žodžius, paaiškina ir išryškina. Keičiamasi vaidmenimis. (Buehl, 2004, p. 87–88)

4.20. Klausimai refleksijai

Kur galėčiau panaudoti tai, ko išmokau?
Kaip tai susiję su tuo, ką jau mokėjau?
Ką šiandien sužinojau apie save?
Kas mane labiausiai sudomino?
Kaip galėtų tai, ko išmokau, paveikti mano gyvenimą?
Kodėl šito šiandien mokiausi/mokausi?
Ar mano požiūris į šį dalyką dabar kitoks? Kodėl?
Kokių minčių jums sukėlė pamokoje nagrinėtos problemos, klausimai?
Ką iš šios pamokos norėčiau atsiminti?

4.21. Laiškas sau

Pratimas atliekamas veiklos pabaigoje. Mokiniai rašo laiškus sau apie tai, ką suprato apie save naujo, kas buvo svarbu, netikėta, parašo sau palinkėjimus. Laiškus patys sudeda į vokus, užklijuoja, užrašo savo vardą ir pavardę ir atiduoda mokytojui. Mokytojas pagal situaciją laiškus grąžina po 2–3 mėnesių. Mokiniai perskaito laiškus, pasidalijama mintimis, išgyvenimais. Aptariama. (Grakauskaitė-Kardockienė, 2002, p. 228)

V SKYRIUS

Apie mokytojo refleksiją

Klasikinės didaktinės nuostatos pamažu kinta keisdamos mokytojo bei mokytojo vaidmens sampratą. Remiantis šiuolaikinės didaktikos nuostatomis, atsakomybė už mokymąsi laipsniškai perduodama mokiniui. Mokytojas nebėra visažinis kontrolierius, o mokinio pagalbininkas, ugdymo(si) proceso strategas. Taigi mokinys, suteikiant jam reikiamų įgūdžių ir sudarant mokymosi mokyti sąlygas, pamažu įgalinamas būti savo paties mokymosi šeimininku. Skyriuje pateikiami mokytojo darbo refleksijos būdai padėsiantys mokytojui tikslingiau ir efektyviau tobulinti mokymą.

Mokytojas yra tas, kuris:

Sudaro mokiniams sąlygas mokyti to, ką patys išmoko, formuoti savo suvokimą įvairiais būdais.

Mokiniams suteikia galimybę nuspręsti, ką jie nori žinoti, ir padeda pasirinkti geriausius būdus rasti reikiamą informaciją.

Nuolat mokosi.

Padeda mokiniui suvokti, kad jis mokosi sau.

Yra nusiteikęs ir sugeba laikytis reflekyvaus, kolegiško ir orientuoto problemų sprendimų požiūrio į visus savo veiklos aspektus.

Leidžia mokiniams klaidas taisyti patiems ar kitiems mokiniams.

Tapti tikru savo srities meistru bet kurioje srityje reikia pastangų ir laiko. Kodėl kai kurie mokytojai yra puikūs ir laikui bėgant tik gerėja, o kiti netobulina savo žinių ir lieka tokie pat kaip ir eidami į pirmąją savo pamoką? Kodėl vieni mokytojai į mokymą žvelgia kritiškai ir refleksyviai, siekia naujovių, elgiasi altruistiškai, yra atviri, nebijo rizikuoti patys ir su mokiniais, pajėgia kritiškai vertinti savo veiklą? Ir kodėl kitiems mokytojams būdingos visiškai priešingos savybės?

Siekiančiam meistrystės mokytojui reikia tikslingų veiksmų, kuriuos įkvepia troškimas tobulėti; būtina nuostata, kad mokymo ir mokymosi menas yra visą gyvenimą trunkantis tobulėjimas, kurį apmąstant ir kritiškai analizuojant pamažu atrandamas savas geriausias darbo stilius. Tapsmas mokytoju kaip ir tapsmas bet kuo kitu yra procesas, kai gana sistemingai tobulėjama pakopomis, o augama tol, kol nesusiformuoja tam tikra patirtis.

Frances Fuller šeštojo dešimtmečio pabaigoje ir septintojo pradžioje Teksaso universitete tyrinėjo studentus, pradėdantčius mokytojus ir prityrusiuosius mokytojus. Remdamasis savo tyrimu (1969), jis sukūrė teoriją apie tris rūpesčių pakopas.

- 1) **Rūpestis savimi.** Kai žmonės pradeda įsivaizduoti, kas yra mokymas ir kai pirmą kartą susiduria su vaikais stovėdami prieš klasę, o ne stebėdami iš suolo, jiems, kaip rodo tyrimas, labiausiai rūpi patiems susitvartyti.
- 2) **Rūpestis mokymo situacija.** Šioje pakopoje mokytojai savo dėmesį ir energiją sutelkia pačioms mokymo aplinkybėms. Jie pradeda rūpintis mokymo laiko trūkumu ir kai kuriais tikrais klasės dalykais – per dideliu mokinių skaičiumi, netinkama mokomąja medžiaga ir galbūt savo pačių nepakankama mokymo strategijos visuma.
- 3) **Rūpestis mokiniais.** Pagaliau mokytojai subręsta ir randa būdų įveikti arba išspręsti dalykus, susijusius su jais pačiais arba situacija. Tik tada mokytojai eina prie svarbesnių problemų ir pradeda domėtis socialinėmis ir emocinėmis mokinių reikmėmis, nešališkumu ir mokymo strategijos bei mokomosios medžiagos derinimu su mokinių reikmėmis ir mokymusi. (Arends, 2008, p. 33, 34)

Gero mokytojo savybės

Kokios yra gero mokytojo savybės? Gali būti, kad į šį klausimą vienaip atsakytų mokytojai, o dar kitaip mokiniai. Mokytojai siekdami būti „geri“ nuolat tobulina savo kvalifikaciją, gilina dalykines žinias, ieško įvairių ir patrauklių mokymo metodų

ir kitaip stengiasi tapti savo profesijos ekspertais. Tačiau kokį mokytoją mato mokiniai sėdėdami suoluose? Koks mokytojas mokiniams tikrai yra patrauklus?

Mokytojo profesionalumo, kompetencijos, asmenybės savybių reikšmingumas ugdymo kokybei visada buvo mokslinių interesų taikiny. Doc. dr. Alvyra Galkienė atliko tyrimą, kuriuo siekiama apčiuopti minėtos problemos atspindį šių dienų mokinių požiūriu. **Tyrimo objektas** – mokinių samprata apie šiuolaikinį mokytoją. **Tyrimo tikslas** – nustatyti, mokinių požiūriu, šiuolaikiniam mokytojui reikšmingus bruožus ir kompetencijas. **Tyrimo metodai ir metodika:** mokslinės literatūros analizė; kokybinis tyrimas – kontentinė rašinių turinio analizė (*content analysis*). Mokiniai turėjo parašyti miniatiūrą „Mokytojas, kuriuo norėčiau sekti, kurio darbas uždega“. Vaikams buvo palikta visiška laisvė samprotauti šia tema, nepateikiant jokių išsamesnių instrukcijų dėl rašinio turinio. Tyrimo metu buvo išanalizuoti 182 rašiniai. Atlikus šių rašinių turinio analizę, nustatyti 1 206 įrodantys teiginiai, kurie kalba apie mokytojų bruožus, darbo stilių, jų kompetenciją.

Mokinių šiuolaikinio mokytojo vaizdinyje labiausiai akcentuojamos asmeninės mokytojo savybės. Jų manymu, svarbiausias: *gebėjimas suprasti mokinius, linksmumas ir sveikas humoro jausmas, polinkis padėti kitam žmogui, reiklumas ir teisingumas*. Jauniausi, V–VII klasių, ir vyriausi, X–XI klasių, mokiniai daugiausia kalba apie mokytojus, linkusius padėti kitiems; VIII–IX klasių mokiniams labiausiai imponuoja *linksmi mokytojai, turintys gerą humoro jausmą*. Vyriausi mokiniai, piešdami šiuolaikinio mokytojo paveikslą, ypač žavisi ryškiomis, spalvingomis asmenybėmis, aukštos erudicijos mokytojais.

Mokytojų nuostatos į savo darbą pajauta skatina mokinių vidinį nusiteikimą reaguoti atitinkamai. Mokinių mintys apie šiuolaikinį mokytoją išryškina profesinę pedagoginę kompetenciją, kurią atskleidžia per mokytojo siekį mokyti mokinius mokyti; profesionaliai pateikti ugdymo turinį; įvairių mokymo metodų, skatinančių mokinių aktyvumą, naudojimą; ugdymo turinio diferencijavimą, ugdymo proceso valdymą. Mokiniai, piešdami šiuolaikinio mokytojo paveikslą, atskleidžia specialiąją pedagoginę kompetenciją, kurią mokiniai akcentuoja ne tik kaip nepriekaištingą mokytojo dalykinį išprusimą, bet dažnai tapatina su bendruoju mokytojo išsilavinimu, erudicija. Šio tyrimo pagrindu galima teigti, kad šiuolaikinio mokytojo profesinis pasirengimas reikalauja ypatingo dėmesio, lavinant jo bendrąjį kultūrinį išprusimą, edukacinį meistriškumą.

Siekiant tapti geru mokytoju, svarbu norėti nuolat tobulėti ir augti. (Galkienė, prieiga per internetą)

Priemonių pavyzdžiai, padėsiantys mokytojui mokytis planuoti, stebėti ir apmąstyti savo mokymą

Savo pastangų mokytis mokyti vertinimas:

Paskirtis. Ši priemonė padės mokytojui susidaryti bendrąjį įspūdį apie pastangas siekti veiksmingo mokymo savybių apmąstant ir planuojant tolesnius savo profesinio tobulėjimo žingsnius.

Nurodymai. Apibrėžkite tą atsakymą, kuris labiausiai jums priimtinas; paskui išvardykite atitinkamas kiekvienos kategorijos veiklas.

Pasinaudodami šia informacija, nustatykite savo profesinio tobulėjimo veiklos spragas.

1) Aš aktyviai stengiuosi įgyti mokymo žinių. (*Vieną apibraukite*)

Visiškai sutinku

Sutinku

Abejoju

Nesutinku

Visiškai nesutinku

Dalykai, kuriais esu patenkintas:

Dalykai, kuriuos dabar darau:

Dalykai, kurių imsiuosi vėliau:

2) Aš daug mąstau apie save kaip mokytoją ir aktyviai imuosi spręsti su mokymu susijusius klausimus. (*Vieną apibraukite*)

Visiškai sutinku

Sutinku A

bejoju

Nesutinku

Visiškai nesutinku

Kaip aš dabar mąstau apie problemas, susijusias su mokymu, ir jas sprendžiu:

Kokių naujų būdų, padėsiančių man apmąstyti ir spręsti problemas, noriu išmokti:

3) Aš aktyviai plėtoju savo mokymo būdų repertuarą. (*Vieną apibraukite*)

Visiškai sutinku

Sutinku

Abejoju

Nesutinku

Visiškai nesutinku

Man žinomi mokymo būdai:

Mokymo būdai, kurių aš mokausi:

Mokymo būdai, kurių aš mokysiu vėliau:

4) Aš aktyviai įsitraukęs į visą gyvenimą trunkantį mokymąsi mokytis. (*Vieną apibraukite*)

Visiškai sutinku

Sutinku

Abejoju

Nesutinku

Visiškai nesutinku

Ką seniau dariau, kad daugiau sužinočiau apie mokymą(si)?

Ką dabar darau, kad daugiau sužinočiau apie mokymą(si)?

Ką ketinu daryti, kad daugiau sužinočiau apie mokymą(si)? (Arends, 2008, p. 44)

Kas man rūpi mokant. I dalis

Paskirtis. Mokymo ir mokymosi menas yra raidos procesas – žmonės tobulėja įveikdami pakopas; o supratimas, kurią pakopą mokytojas yra pasiekęs, gali tą procesą jam pačiam labai palengvinti. Ši priemonė padės mokytojui sužinoti labiausiai rūpimus mokymo dalykus.

Nurodymai. Perskaitykite visus teiginius ir paklauskite savęs, kiek tai man rūpi mokantis?

1) Nerūpi

2) Šiek tiek rūpi

3) Vidutiniškai rūpi

4) Labai rūpi

5) Nepaprastai rūpi

Dėl ko nors rūpintis yra ne tas pat, kas manyti, jog tai yra svarbu. Būti susirūpinusiam reiškia, kad apie tai mokytojas dažnai mąsto ir norėtų dėl to ką nors nuveikti. Ties kiekvienu teiginiu pažymėkite tą skaitmenį, kuris labiausiai atitinka jūsų rūpesčio kokybės laipsnį.

1) Stinga mokymo medžiagos 1 2 3 4 5

2) Jaučiate pernelyg didelę įtampą dėl laiko 1 2 3 4 5

3) Patenkinti įvairių mokinių poreikius 1 2 3 4 5

4) Turėti ypač daug su mokymu nesusijusių pareigų 1 2 3 4 5

5) Nustatyti mokinių mokymosi problemas 1 2 3 4 5

6) Išjudinti motyvacijos neturinčius mokinius 1 2 3 4 5

7) Būti profesionalų pripažįstamam ir gerbiamam 1 2 3 4 5

8) Kasdien dirbti su per daug mokinių 1 2 3 4 5

- 9) Skatinti mokinius tobulėti intelektualiai ir emociškai 1 2 3 4 5
- 10) Stebėti, ar kiekvienas mokinys gauna tai, ko jam arba jai labiausiai reikia 1 2 3 4 5
- 11) Stengtis, kad mano mokymas būtų palankiai įvertintas 1 2 3 4 5
- 12) Keisti sustabarėjusias ir nelanksčias mokymo(si) aplinkybes 1 2 3 4 5
- 13) Atitinkamai kontroliuoti klasę 1 2 3 4 5

Analizė ir apmąstymas. Vienas iš apmąstymo būdų – su tvarkyti jums rūpimus dalykus pagal svarbą ir palyginti su kitiems kolegoms rūpimais dalykais. Pasvarstykite, kas dar padėtų jums apgalvoti rūpimus dalykus. (Arends, 2008, p. 45)

Kas man rūpi mokant. II dalis

Paskirtis. Apmąstoma patirtis turi didelę galią. Ši priemonė padės jums pradėti sistemingai stebėti savo mokymą ir jį apmąstyti.

Nurodymai. Žemiau trumpai surašykite, kas kėlė jums rūpestį dėl mokymo, arba savo mokymo prognozes artimiausioms penkioms dienoms.

Pirmoji diena

.....

Antroji diena

.....

Trečioji diena

.....

Ketvirtoji diena

.....

Penktoji diena

.....

Analizė ir apmąstymas. Toliau parašykite, kas bendra jūsų rūpimiems dalykams. Kaip manote, kodėl išvardyti dalykai kelia jums rūpestį? Kaip būtų galima sumažinti rūpesčių keliamą įtampą? Pažymėkite, kokie mokymo(si) rūpesčiai padeda tobulėti. (Arends, 2008, p. 46)

20–80 taisyklė

Dvidešimt procentų to, ką darote, lemia 80 procentų rezultato, todėl dirbkime ne sunkiau, o sumaniau, susitelkdami į tuos veiksnius, kurie lemia rezultatus. (Geoff, 2008, p. 16) Geoffas Petty, gerai žinomas mokytojams lavinti skirtų knygų autorius, teigia, kad mokytojui negana žinoti, kaip veikia metodai, bet svarbiausia suprasti, kodėl jie taip veikia. Tik suprasdamas kodėl, mokytojas galės metodus taikyti veiksmingai. Svarbu nuolat reflektuoti savo mokymą ir analizuoti refleksijos rezultatus. Įtakos mokymui turės ne tik taikomų metodų gausa, įvairovė ar naujumas, bet ir kiti kontekstiniai veiksniai: dėstomas dalykas, institucijos, kurioje mokytojas dirba, mokymo sistema, ankstesnės žinios, reikalingos sėkmingam dėstomo dalyko mokymuisi, bei pamėgti mokymo metodai.

Petty išskiria keturias įrodymais pagrįstas praktikos taisykles:

- 1) Reikia visų įrodymų, kad galima būtų priimti teisingą sprendimą.
- 2) Neužtenka žinoti, kas veiksminga, reikia žinoti, kodėl veiksminga.
- 3) Mokytojas turi rasti tai, kas trukdo veikti sėkmės veiksniams jam mokant ir tai panaikinti.
- 4) Mokytojas turi nuolat vertinti savo mokymą atsižvelgdamas į anksčiau pateiktus įrodymus.
- 5) Geriausi įrodymai yra mokytojo patirtis. (Petty, 2008, p. 17, 18)

Kaip nuolat įsivertinti savo mokymą? Mokytojas, kaip ir mokinys, turi išmokti nuolat reflektuoti savo veiklą pamo-koje kritiškai peržvelgdamas, analizuodamas ir ieškodamas optimaliausių problemos sprendimų. Reflektuojantis mokytojas – tai mokytojas, kuris turi refleksyvaus mokymo įgūdžių ir meistriškai valdo visus tris refleksijos būdus: *veiksmo refleksiją* (po pamokos), *refleksiją veikiant* (kiekvienam pamokos momentui) bei *refleksiją kaip veiksmą*, kai persmelkiama ir mokytojo asmenybė. Kiekvienas mokytojas gali tapti labai geru mokytoju tik dirbdamas, eksperimentuodamas, kurdamas ir reflektuodamas.

Žinoma, tam reikia drąsos. Mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad mokytojai nėra linkę savo mokymo vertinti adekvačiai. Tokiu atveju padėti gali kolega, mentorius ar bet kuris kitas kompetentingas asmuo.

Tiriant savo, kaip mokytojo, veiklą svarbu pasirinkti tinkamą tyrimo būdą, tai yra – kaip bus renkama informacija. Taip

pat svarbu prieš pradėdant tirti įvardyti problemą arba klausimą, kurie bus tiriami. Kokį tyrimo būdą pasirinkti, priklauso nuo klausimo ir nuo to, kiek laiko turi mokytojas informacijai rinkti ir interpretuoti. Galimi tyrimo būdai: klausimynai, pokalbiai, stebėjimas, pastabos ir dienoraščiai ir kt.

Klausimų grupės, kuriuos mokytojai gali kelti tirdami savo mokomąją veiklą

Su mokinių nuomonėmis susiję klausimai. Kartais mokytojai nežino, ką mokiniai mano apie jų mokymą arba klasės gyvenimą. Galima būtų kelti tokius klausimus: Ką apie mano mokymą mano mokiniai?; Ar mano mokiniams mokymosi aplinka atrodo miela?; Ar mano mokiniams mokymosi aplinka atrodo skatinanti?; Ar mano mokiniai supranta, kad aš su jais elgiuosi teisingai?

Su konkrečiais mokymo būdais procedūromis susiję klausimai. Kitą grupę klausimų, kuriuos galima išskirti tiriant veiklą sudaro tie klausimai, kurie teikia aprašomosios informacijos apie tai, ką mokytojas veikia, pavyzdžiui: Kokio pobūdžio klausimus užduodu per diskusijas?; Kas per mano pamokas daugiausiai kalba?; Ar visiems mokiniams užduodu vienodus klausimus ir ar visiems vienodai atsakau?; Ar visiems mokiniams sudarau vienodas galimybes?; Kiek laiko laukiu atsakymo į už-

duotą klausimą?; „Kokią pamokos dalį kalbu aš, o kokią mokiniai?; Kiek laiko kalba mokiniai? Kiek laiko skiriu savarankiškam darbui?; Kokia klasės mokinių dalis atlieka visas suplanuotas pamokos užduotis? Ar įsivertinimo užduotys tikslingos? Kiek laiko skiriu pamokos refleksijai?

Klausimai, skiriami palyginti skirtingiems mokymo metodams arba to paties metodo atmainoms ne vienu metu arba dirbant su įvairiomis grupėmis. Geri mokytojai moka naudotis įvairiais mokymo metodais. Štai keletas tokių klausimų: Kas labiausiai tinka? Kas leidžia pasiekti geriausių rezultatų? Jei su neįsitraukiančiais mokiniais sudaryčiau sutartį (aprėpiančią ir apdovanojimo sistemą), ar dėl to jie labiau įsitrauktų į veiklą, lyginant su tuo, jei sutarčių sistemos nebūtų? Jei pauzes pailginčiau iki penkių sekundžių, ar dėl to pasikeistų kalbėjimo modeliai per mano pamokas, lyginant su dviejų sekundžių pauzėmis? (Arends, 2008, p. 482)

Mokytojo sudaromi klausimynai turi ir pranašumų, ir trūkumų. Naudojant klausimynus tyrimui yra lengviau apskaičiuoti rezultatus, tačiau ne visada aišku, ką iš tikrųjų galvoja mokiniai atsakydami į klausimus. Svarbu mokytojui komunikuoti su savo mokiniais puoselėjant abipusę pagarbą ir pasitikėjimu grįstus santykius, kad mokiniai kartu su mokytoju kurtų mokyimo(si) procesą ir siektų geresnių mokymosi rezultatų.

Mokytojo darbo refleksijos būdai

Pamokos epizodų valdymas

Labai svarbi yra pamokos pradžia: **supažindinimas** su numatyta veikla, **sudominimas**, tiksliai nusakyti **pamokos uždaviniai**, kad mokiniai aiškiai suprastų, ko iš jų tikimasi. Taip pat svarbu yra mokytojo gebėjimas struktūruoti veiklą praktiniu ir organizaciniu aspektu.

Pamokos **pradžios** refleksijos klausimai:

Kaip patraukiau mokinių dėmesį?

Kaip išlaikiau mokinių dėmesį?

Ar sudariau geriausias sąlygas klausytis?

Kokį stimulą pasitelkiau pradėdamas pamoką?

Ar šis stimulus buvo paveikus?

Ką dar galėjau padaryti?

Ar nurodymai klasei buvo aiškūs?

Ar mokiniai suprato, kodėl jiems ta veikla svarbi?

Ar mokiniai žino, ko išmoks?

Ar mokiniai supažindinti su jų darbo vertinimo kriterijais?

Ar mokiniai supranta, kaip ši veikla siejasi su tuo, ką jie jau darė arba darys ateityje?

Svarbu. *Kas konkrečiai leistų pamoką pradėti sėkmingiau? Kokius bendrus gebėjimus reikia tobulinti?*

Pamokos pabaigos refleksija. Atidžiai apgalvota ir tinkamai pabaigta pamoka yra ta, kai išsiaiškinama, kas išmokta, supras-ta, išryškunami pasiekimai, mokinių pažanga, nustatomi likę neaiškumai, skatinama atsakomybė ir bendruomeniškumas klasėje, rūpinantis mokymosi aplinkos tvarka ir švara. Tai prisideda prie sklandžios mokymosi veiklos tėkmės.

Refleksijos tikslas – stebėti pamokos pabaigą ir įvardyti tobulintinus dalykus.

Pamokos **pabaigos** apmąstymo klausimai:

Ar iš anksto priminėte apie pamokos pabaigą?

Ar davėte tikslus nurodymus tvarkytis?

Ar šiuos nurodymus sustiprinote kontroliuodamas, kaip tvarkomasi?

Ar pasinaudojote proga sustiprinti klasės bendruomeniškumo jausmą?

Ar pateikėte įsivertinimo užduotį?

Ar apibendrinote mokymosi pasiekimus, pastangas ir padarytą pažangą?

Ar pagyrėte mokinius už tai, ką jie gerai atliko?

Ar pasižymėjote pamokoje likusius neatsakytus klausimus, iškilusius sunkumus?

Ar pasirūpinote, kad mokiniai iš kabineto išeitų tvarkingai?

Ką kitą kartą darytumėte kitaip?

Papildymas. Siekiant ugdymo(si) kokybės patariame pasiūlyti mentorių ar kompetetingą kolegą stebėti jūsų pamoką ir pateikti konkrečių pasiūlymų mokymo(si) procesui gerinti. Prieš tai aptarkite, kokiais konkrečiais klausimais norėtumėte gauti grįžtamąją informaciją? (Pollard, 2006, p. 251, 252)

Vadovavimas klasei

Refleksijos tikslas – apmąstyti savo vadovavimą klasei.

Ar aš:

- pažįstu kiekvieną savo mokinį: žinau, kuo jis vardu, kokia tai asmenybė, iš kokios aplinkos atėjęs, kas yra jo draugai, kuo jis domisi?
- planuoju ir organizuoju klasės valandėlę taip, kad padėčiau mokiniams pažinti ir įsivertinti savo vertybes, poreikius, lūkesčius ir sumažinti galimybes netinkamai elgtis?
- įtraukiu mokinius į elgesio taisyklių nustatymą ir, kartu aptariame, kodėl jos būtinos.
- prisidedu prie tolesnės mokinių asmenybės augimo, motyvuojau, stiprinu jų nusiteikimą mokytis?
- sudarau sąlygas mokinių saviraiškai klasėje ir kūrybinei integracijai į mokyklos bendruomenę ir už jos ribų?
- elgiuosi lanksčiai, pasinaudodamas netikėtais įvykiais, užuot leidęsis jų pribloškiamas?
- nuolatos stebiu klasės elgesį ir mokymosi pasiekimus?
- suvoki ir kontroliuoju savo elgesį, laikyseną ir balso toną?
- esu mandagumo, kurio lauku iš mokinių, pavyzdys?
- pabrėžiu teigiamus dalykus, pagirių už gerą elgesį ar gerą darbą?
- priekaištus reiškiu retai ir tinkamai: griežtai, bet neagresyviai išsakydamas tam, kuriam reikia, mokiniui asmeniškai,

o ne viešai, išlikdamas teisingas ir nuoseklus, vengdamas sarkazmo ir tuščių grasinimų?

- veiksmingai bendradarbiauju su klasės mokinių tėvais, globėjais?

- analizuoju savo vadovavimą klasei ir iš to mokausi?

(Pollard, 2006, p. 258)

Savirefleksija užsiimančio praktiko klausimai

Planuojant darbą pamokoje derėtų atsižvelgti į mokymosi proceso etapus: teigiamo motyvacijos formavimas; naujos mokomosios medžiagos suvokimas ir jos taikymas; mąstymas; supratimas; įsiminimas; refleksija.

Mokymo procese dalyvaujantiems asmenims rekomenduojama savęs paklausti toliau pateikiamų klausimų prieš pamoką, per pamoką ir po jos bei sąžiningai į juos atsakyti.

Klausimai:

Ar buvau išsikėlęs aiškų pamokos tikslą? Kokio ypatingo tikslo siekiau?

Kokie pavyzdžiai, mokomoji, dalomoji ar vaizdo medžiaga būtų padėjusi mokiniams daug geriau suprasti, reflektuoti ir įsisavinti informaciją?

Ar tikslingai parinkau mokymosi mokytis būdus ir priemones pagal mokinių gebėjimus?

Iš kur žinau, kad mokiniai suprato, įsiminė ir gali pritaikyti pamokos medžiagą? Kokias turėčiau pateikti tikslingesnes grįžtamojo ryšio įsivertinimo užduotis?

Ką galėčiau padaryti, kad mokiniams pamoka būtų įdomesnė ir prasmingesnė?

Ką daryčiau kitaip, jeigu šių pamoką galėčiau vesti dar kartą?

(Helmke, 2012, p. 249)

Pamokos dienoraštis

„Pamokos dienoraštis“ – tai standartizuota anketa, kuria remdamiesi mokytojai atskiras pamokas galėtų vertinti patys.

Pateikiamos pagal projektą, „Identiteto ir pažangumo ugdymas įžanginėse pradinio mokymo pamokose“ (vok. Kooperations – projekt *Identitäts und Leistungsentwicklung im Anfangsunterricht*), profesorės Gizelos Kamermajer sukurto „Pamokos dienoraščio“ (pav. nr. 24) dalys.

Klasė:

Mokomasis dalykas:

Pamokos tema:

Pažymėkite kryžiuuku atitinkamą laukelį, jei į teiginį galite atsakyti „taip“ (pav. nr. 24)

	Šioje pamokoje:	
Socialinė darbo forma	Mokiniai dirbo savarankiškai. Mokiniai dirbo kartu su klasės draugais. Mokiniai dirbo grupėmis. Mokiniai patys laisvai pasirinko socialinę darbo formą.	
Bendradarbiavimas/konkurencija	Buvo konkuruojama. Mokiniai vieni kitiems padėjo.	
Užduočių pateikimo būdas	Visi mokiniai sprendė tokias pačias užduotis. Atskiriems mokiniams paskyriau skirtingo sudėtingumo užduotis. Mokiniai patys laisvai pasirinko skirtingo sudėtingumo užduotis. Mokiniai laisvai pasirinko užduotis pagal savo interesus.	
Diferencijavimas	Buvo diferencijuoto darbo etapas, kai mokiniai dirbo grupėmis, suskirstytomis pagal ankstesnių pasiekimų lygį. Buvo diferencijuoto darbo etapas, per kurį šiandien iš naujo suskirsčiau į grupes.	
Struktūravimas	Apžvelgiau pamokos eigą. Apibendrinau pamoką. Pabrėžiau atskirų medžiagos aspektų svarbą.	
Pasiekimų vertinimas	Mokiniai patys įsivertino. Mokiniai vertino klasės draugą (-us), su kuriuo (-iais) dirbo. Mokiniai raštu įvertino mokymo tikslus. Aš vertinau mokinių užduotis.	
Grįžtamojo ryšio būdas	Vienam (ar keliems) mokiniui (-iams) parašiau įvertinimą raštu. Vienam (ar keliems) mokiniui (-iams) parašiau įvertinimą, kuris suteikia galimybę palyginti (pvz.: taškai, žvaigždutės, šypsenėlės, antspaudai).	
Įvertinimas, pareikštas visos klasės akivaizdoje	Mokinių (-ius) pagyriau visos klasės akivaizdoje. Mokinių (-ius) įspėjau visos klasės akivaizdoje. Įvertinau vieno ar kelių mokinių pastangas.	

Pažymėkite kryžiuuku atitinkamą laukelį, jei į teiginį galite atsakyti „taip“ (pav. nr. 25)

Šiandienėje (dalyko pavadinimas) pamokoje:	Visiškai atitinka	Beveik atitinka	Nelabai atitinka	Visiškai neatitinka
Visai pamokos eigai vadovavau aš.				
Suplanuotą laiką paskirsčiau, kaip planavau.				
Mokiniai patys atskleidė svarbias sąsajas.				
Pamoka buvo organizuota taip, kad perėjimai tarp skirtingų pamokos etapų vyko sklandžiai.				
Medžiagą išdėčiau nuosekliai, sklandžiai.				
Pasiūliau mokiniams apmąstyti savo mokymosi būdą.				
Klasėje tarp mokinių vyravo maloni atmosfera.				
Atsižvelgiau į spontaniškai išreikštus mokinių interesus.				
Į pamokos procesą man pavyko įtraukti nedėmesingus mokinius.				
Pamokos temą (turinį) mokiniai suprato bendro pokalbio metu.				
Išaiškinau mokiniams svarbias sąsajas.				

Šiandienėje (dalyko pavadinimas) pamokoje:	Visiškai atitinka	Beveik atitinka	Nelabai atitinka	Visiškai neatitinka
Mokiniai trukdė pamokai.				
Mokiniams suteikiau galimybę savarankiškai veikti.				
Mokiniai mokėsi iš savo klaidų.				
Skatinu mokinius sklandžiai dirbti.				
Mokiniams parodžiau, kaip atlikti užduotį.				
Mokiniai diskutavo apie įvairius mokymosi ar sprendimo būdus.				
Pamokoje aktyviai dalyvavo labai daug mokinių.				
Šia pamoka esu patenkintas.				

(Helmke, 2012, p. 250–251)

Kitas mokytojo dienoraščio rašymo modelis (pav. nr. 26)

Turinys	Paaškinimai, pavyzdžiai
Pamokos reziumė	<i>Veikla:</i> paskirstymas į mažas grupes, užduoties aprašymas: a) pasakos kūrimas; b) matematikos uždavinių sprendimas. <i>Priemonės:</i> dalomoji medžiaga: kortelės, tekstai, klijai, spalvotas popierius ir kt. <i>Metodai:</i> diskusija, mokymasis drauge, minčių lietus, ketveriukė ir kt. <i>Vertinimo būdai:</i> pažymys už bendrą veiklą, individualus balas, premijiniai taškai ir kt.
Pamokos tikslai ir uždaviniai	<i>Akademiniai (kognityviniai) ir socialiniai.</i> Mokytojas įvardija pamokos tikslus.
Gauti rezultatai ir jų vertingumas	Bendro grupės darbo rezultatas ir jo vertingumas, atitinkantis kognityvinius tikslus mokymosi uždavinius, pvz.: spęsto uždavinio atsakymo teisingumas, ar sukurtos ir užrašytos pasakos kalba ir gramatika atitinka kalbos kultūros reikalavimus, bendro atlikto darbo kokybė, ar taisyklingai užrašyti sakiniai.
Mokytojas vertina darbo grupėje kokybę mokymo/si procese	Kaip mokytojas vertino grupių darbo procesą. Pvz., kaip ir ką jis matė, kas vyko klasėje ir grupėse? Ar mokiniai dirbo susikaupę, kokias klaidas jie darė, ar mokinių mokymosi proceso vertinimas sutampa su mokytojo stebėtu mokymosi proceso vertinimu, kokie grupėse iškilo konfliktai ir ar jie buvo išspręsti, kaip tai buvo padaryta, kokios problemos kilo grupėje?
Mokymo(si) strategijos tolesnei veiklai tobulinti	Ką daryčiau kitaip, jeigu vėčiau šią pamoką dar kartą?

(Teresevičienė, Gedvilienė, 2001, p. 135)

Mokinių kompetencijų ugdymas atsižvelgiant į šiuolaikines mokytojų profesinės veiklos principus

Svarbus pamokos uždavinys – padėti mokiniams įgyti bendrųjų ir dalyko kompetencijų. Kompetencija – tai gebėjimas atlikti tam tikrą konkretų darbą. Kompetencija apima patirtį, gebėjimus ir žinias, dažnai ir tam tikras asmenines savybes, vertybines nuostatas.

Dalyko programose numatyti mokinių pasiekimai nurodo ne ką kita, kaip laukiamas kompetencijas. Kitaip nei įprasti mokymo planai, jie neapibrėžia, kas turi būti nagrinėjama, tačiau nurodo, ką mokiniai turi gebėti mokymosi proceso pabaigoje. Į kompetencijas orientuotos pamokos pagrindas yra į išmatuojamus mokymosi pasiekimus nukreipta empirinė orientacija.

Į kompetencijas orientuota pamoka visų pirma yra tokia, kurios objektas – sąmoningas ir planuotai skatinamas išsi-

lavinimo standartuose nurodytų kompetencijų įgijimas. Šio objekto įgyvendinimas pamokoje palengvinamas užduotimis, pavyzdžiais ir įsivertinimo priemonėmis. Nuosekliai į kompetencijas orientuota pamoka vyksta pagal kitas taisykles nei tradicinė pamoka.

Naujomissąlygomis (ypačatsižvelgiant mokinių pasiekimus, susijusius su mokymosi proceso baigimu) mokymo programą, ilgalaikius planus ir pamokas reikia organizuoti tikslingai atsižvelgiant į mokymosi proceso pabaigą. Tada kaupiamasis kompetencijų įgijimo procesas suskirstomas į etapus ar žingsnius, kai galutinės kompetencijos susmulkinamos į sudedamąsias dalis – artimiausias galimas pasiekti kompetencijas (siaurinimas). Taigi, atsižvelgiant į laukiamą siekiamybę, žingsnis po žingsnio reikia klausti savęs: *Kokios sąlygos turi būti įvykdytos, kad mokiniai sėkmingai įveiktų kitą žingsnį kelyje į galutinę kompetenciją? Kokios turi būti mokymosi galimybės, kad būtų įmanomas būtinas kompetencijų stiprinimas?* (Helmke, 2012, p. 209)

Mokytojo uždavinys savo dalyko pamokoje – padėti mokiniui įgyti dalyko ir bendrąsias kompetencijas. Pradinio ir pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrosiose programose įvardytos kompetencijos yra tarpusavyje glaudžiai susijusios ir persipynusios.

Bendrosios kompetencijos

Mokėjimo mokytis: savarankiškas, už savo mokymąsi atsakingas žmogus, kuris geba kelti ir pasiekti mokymosi tikslus, suvokti mokymosi visą gyvenimą svarbą.

Komunikavimo: mokantis bendrauti, gebantis keistis informacija žmogus, valdantis žodinius ir nežodinius (ženklių, kūno kalbos, garsų ir kt.) informacijos perteikimo, gavimo ir supratimo būdus.

Pažinimo: smalsus žmogus, kuriam rūpi patirti pažinimo džiaugsmą, perprasti naujus dalykus.

Socialinė: sąmoningas, atsakingas ir aktyvus bendruomenės narys, gerbiantis kitus asmenis, mokantis tinkamai su jais bendrauti ir bendradarbiauti.

Iniciatyvumo ir kūrybingumo: žmogus, pasitikintis savo kūrybinėmis galiomis, gebantis naujai pritaikyti turimą informaciją, kelti naujų naujas idėjas ir jas realizuoti.

Asmeninė: orus, savimi pasitikintis, sąžiningas ir atsakingas žmogus, nebijantis susidurti su sunkumais, mokantis juos įveikti, vertinti save ir savo poelgius.

(Vidurinio ugdymo bendrosios programos: bendrųjų kompetencijų ugdymas, 2011)

Siekiant padėti mokiniams išsiugdyti kompetencijas, mokytojui svarbu:

- *įtraukti mokinį į aktyvų, sąmoningą mokymąsi;*
- *planuoti mokymosi, o ne tik mokymo procesą;*
- *individualizuoti ir diferencijuoti mokymą ir mokymąsi;*
- *taikyti mokytis padedantį vertinimą;*
- *išnaudoti IKT galimybes visiems dalykams mokytis ir mokytis;*
- *sukurti mokymąsi skatinančią aplinką;*
- *įtraukti tėvus į ugdymo procesą.*

Mokymosi psichologijos tyrėjai teigia, kad mokymosi sėkmė priklauso nuo mokinio motyvacijos. Roberto Marzano (2001) manymu, emocinė sritis iš esmės valdo metakognityvinę ir kognityvinę sritis, kitaip tariant, jei besimokantis žmogus nėra išsiugdęs teigiamų nuostatų, sunku tikėtis sėkmingos metakognityvinės ir kognityvinės veiklos. Nuo ko priklauso mokinių motyvacija? Viena iš teorijų aiškina, kad mokinių mokymosi motyvaciją lemia mokymosi vertingumo suvokimas ir tikėjimas sėkme. (Petty, 2008, p. 103, 106)

Toliau pateikiami mokytojo refleksijos klausimų pavyzdžiai, padėsiantys efektyviau ugdyti mokinių bendrąsias kompetencijas.

Mokytojo refleksijos klausimai

Kaip ugdau bendrąsias kompetencijas per savo dalyko pamokas?

Ką mokinys turėtų žinoti apie mokymąsi?

Ką reikia daryti, kad mokinius lydėtų sėkmė?

Ar dirbate taip, kad jūsų mokiniai gali reikštis kaip savarankiški tyrėjai?

Ar jūsų mokiniai mąsto kūrybiškai? Kaip tam sudarote sąlygas?

Ar jūsų mokiniai aktyvūs? Kaip to pasiekiate?

Ar jūsų mokiniai moka dirbti grupėmis, būti komandos nariai? Kaip to siekiate?

(Kompetencijų ugdymas. Metodinė knyga mokytojui, 2012, p. 12)

Mokymosi mokytis kompetencijos ugdymas

Pagrindinis mokymosi(si) mokykloje ir pamokoje tikslas yra išmokyti mokinius savarankiškai mokytis (mokytis vienam, ne tik pačiam pasirinkti mokymąsi, bet ir jį keisti arba pakreipti norima linkme). Be to, savarankiškas mokymasis yra svarbus metodas norint pasiekti pageidaujamų rezultatų. Praktiškai taikant savarankiško mokymosi metodą būtina pamokai pa-

rengti medžiagą, skatinančią savarankiškai mąstyti, mokytis ir samprotauti apie mokymąsi. Tam būtinos užduotys, kurios, atsižvelgiant į žinių ir įgūdžių lygį, atvertų erdvę įvairiems sprendimams.

Mokinio mokymasis

Remiantis tradicinio amato mokymo pavyzdžiu, galima teigti, kad vadinamoji pažintinė pameistrystė (pav. nr. 27) – tai

mokymas, nukreiptas į kompleksiskai ir praktiskai svarbių gebėjimų perdavimą siekiant išmokyti amato, kai mokinys (naujokas) naudos gauna iš bendravimo su patyrusiais šio amato žinovais ir meistras (ekspertais). Toks mokymasis pagal modelį gali būti praplečiamas, jeigu mokinys supažindinamas dar ir su ekspertų mąstymo procesais (taikomas pažintinis modelis įvardijant ekspertų samprotavimus, kai jie atlieka tam tikras užduotis).

Pažintinės pameistrystės pasiūlymai (pav. nr. 27)

Modeliavimas	Kognityvinio modeliavimo atveju mokytojas (arba ekspertas) pirmiausia parodo ir pristato veiksmus ir išsamiai paaiškina, ką jis atlieka ir ką tuo metu mąsto. Taip mokinys stebi ir įsidėmi mokytojo (eksperto) mąstymą.
Konsultavimas	Po modeliavimo proceso mokinys pats atlieka veiksmus (sprendžia problemas) ir yra prižiūrimas mokytojo. Pagal poreikį mokytojas jam teikia tikslių patarimų ir nurodymų.
Pastolių metodas (angl. <i>scaffolding</i>)	Siekdamas, kad užduotys būtų atliekamos tinkamai, mokytojas pateikia bendrą planą, žinių struktūrą – tam tikrus „pastolius“. Pagal juos yra apibrėžiami, koordinuojami ir skatinami mokinio veiksmai.
Poveikio mažėjimas (angl. <i>fading</i>)	Mokymosi proceso metu mokinys įgyja naujų kompetencijų, taip pat atsakingumo ir pasitikėjimo, todėl vis daugiau gali dirbti savarankiškai. Suteikdamas vis mažiau pagalbos mokytojas leidžia mokiniui įgyti vis daugiau pasitikėjimo savimi ir savarankiškumo, taip mažėja mokytojo poveikis.
Įvardijimas	Mokymosi proceso metu nuolat reikalaujama, kad mokinys įvardytų tai, ką mąsto ir kaip atliks veiksmus (spręs problemas).
Refleksija	Su kitais diskutuojama ir apmąstomi mokymosi metu vykstantys procesai. Refleksija reiškia, kad mokinys savo žinias ir sprendimus lygina su kitų mokinių bei eksperto žiniomis ir veiksmais. Įvardydamas savo veiksmus ir juos apmąstydamas mokinys perpranta pagrindines ir abstrakčias koncepcijas, kurių supratimas matuojamas galimybe jas praktiskai pritaikyti.
Tyrinėjimas	Sumažėjęs mokytojo poveikis pagaliau baigiasi tuo, kad mokinys yra paskatinamas aktyviai tyrinėti ir taip savarankiškai spręsti problemas.

(Helmke, 2012, p. 185)

Taigi, mokytojo uždavinys yra ne tik suteikti dalyko žinių, bet ir – svarbiausia – padėti mokiniui išmokyti mokytis. Įgyta mokėjimo mokytis kompetencija mokiniui bus aktuali visą gyvenimą.

Kad mokiniai sėkmingai ugdytųsi mokėjimo mokytis kompetenciją, jie turi turėti galimybių:

- kalbėtis su mokytoju ir draugais apie mokymosi uždavinių aktualumą, prasmingumą, galimybę įgytą patirtį pritaikyti kituose kontekstuose;
- mokytis kelti individualius mokymosi uždavinius ir juos aptarti su kitais;
- aptarti su kitais savo veiklos planus;

- pradėdami mokytis naujų dalykų drauge su kitais apibrėžti jau turimą patirtį.

Kad mokiniai jau yra išsiugdę mokymosi mokytis kompetenciją, matysime iš to, kad jie:

- mokosi noriai, pasitiki savo jėgomis;
- išsikelia realius mokymosi tikslus ir uždavinius;
- pasirenka tinkamas mokymosi strategijas ir priemones;
- geba aptarti klaidingus įsitikinimus ir juos koreguoti;
- moka kalbėtis su kitais apie naujai įgyjamą patirtį, žinias, kad galėtų kontroliuoti savo supratimą;
- geba taikyti įvairias mokymosi strategijas ir metodus, kad išsiaiškintų jų tinkamumą;

- įvairiais būdais apmąsto ir vertina savo bei kitų mokymosi veiklą bei rezultatus;
- patiria sėkmę;
- tikslingai planuoja mokymosi laiką;
- objektyviai vertina mokymosi pažangą;
- numato tolesnius mokymosi žingsnius.

Mokytojo refleksijos klausimai po pamokos

Veiklos pamokoje tikslingumas ir aktualumas.

Kokiais būdais siekiama išsikeltų pamokos uždavinių?

Ar visada rungtyniavimas stiprina mokinių mokymosi motyvaciją? Pateikite pavyzdžių.

Ar mokymasis bendradarbiaujant padeda mokiniams įgyti socialinių ir kognityvinių gebėjimų? Pateikite pavyzdžių.

Kokiu būdu patikrinama, ar mokiniai padarė pažangą mokymuisi?

Kokį metodą taikytumėte mokymosi rezultatams pristatyti savo pamokoje?

Kokiais būdais individualizuojate mokymąsi?

Ar diferencijuojate užduotis pagal mokinių gebėjimus? Pateikite pavyzdžių.

Įvardinkite bent porą pamokos momentų, kai mokiniams sudaroma galimybė pasitikrinti, ar teisingu keliu eina atlikdami užduotis, ir įsivertinti rezultatus bei pažangą.

Kaip pasiekama, kad kiekvienas mokinys aktyviai dalyvautų pamokoje? Pateikite pavyzdžių iš pamokos?

Kaip užduotys orientuotos į praktinį jų pritaikymą?

Stiprybės, silpnybės, patirtis

Kokios, jūsų nuomone, vestos pamokos stiprybės ir silpnybės? Pakomentuokite jas.

Pakomentuokite pamokos stipriąsias puses.

Kokią šios pamokos patirtį taikytumėte ir kitose pamokose? Kodėl?

Ką pamokoje darytumėte kitaip? Kodėl?

Kokią šios pamokos patirtį panaudosite savo darbe?

Kokiais būdais siekiama išsikelto pamokos uždavinio?

Koks jūsų sprendimas pamokoje atrodo labiausiai pagrįstas? Kodėl?

Pateikite pasiūlymų, kaip patobulinti šią pamoką.

Darbas grupėse

Kuo tokia pamoka, kai mokiniai dirba bendradarbiaujančiomis grupėmis, naudinga mokiniams ir kuo – mokytojui?

Iš ko galima spręsti, kad šioje pamokoje grupės nariai dirbo bendradarbiaudami?

Kokių bendradarbiaujančios grupės bruožų pasigedote?

Kokiu būdu siekėte, kad mokiniai bendradarbiautų?

Kas rodo, kad mokiniai suprato, jog grupės tikslas pasiekiamas tik tada, kai kiekvienas mokinys atlieka savo darbą / užduoties dalį?

Kokias priemones naudojate, kad suburtumėte grupę bendram darbui?

Bendrųjų ir dalykinių kompetencijų ugdymas

Įvardinkite keletą pamokos momentų, kurie ypač aiškiai nukreipti į mokinių kompetencijų ugdymą.

Nurodykite keletą momentų, kurie rodo, kad mokiniai šioje pamokoje galės pagilinti pamokos apraše nurodytas bendrąsias kompetencijas.

Kaip ugdomos bendrosios kompetencijos? Pateikite pavyzdžių.

Kurie pamokos momentai aiškiai parodo, kad yra ugdomos mokinių kompetencijos?

Kokiais būdais pamokoje siekiama ugdyti bendrąsias ir dalykines kompetencijas?

(Kompetencijų ugdymas. Metodinė knyga mokytojui, 2012, p. 33–47)

Vietoje pabaigos

Nuostabiausias ir labiausiai užkrečiantis visada yra mokytojo pavyzdys bei entuziazmas, su kuriuo jis pristato mokiniams pamokos temą, kartu su mokiniais iškelia problemą ir ieško jos sprendimo. Mokytojas ir mokinys – abu yra tie, kurie mokosi vienas iš kito bei vienas kito padedami. Mokymos(si) procese mokytojas negali ignoruoti mokinio, o mokinys – mokytojo. Abu tampa nuostabaus pasaulio tyrėjais ir atradėjais. Mokytojas savo užsidegimu pažadina mokinius pažinimui, o mokinių žingeidumas pažadina mokytoją kurti, siekti, tobulėti savo profesinėje veikloje. Beprasmiški bus įdomiausi ir naujausi mokytojo metodai, jeigu mokytojas nesirūpins mokiniais iš tikrųjų.

Dabar užtenka pastebėti, kad pasaulyje yra daug daugiau mokinių negu mokytojų, taigi vidutinis mokytojas kelias valandas per dieną turi praleisti su 10–30 jaunuolių grupe. Jei mokytojas nepamėgs šių grupių, jis jų nemokys gerai. Būtų beprasmiška norėti, kad jaunuolių būtų du ar trys, arba kad jie visi būtų labiau subrendę. Jie visada bus jauni ir jų visada bus daug. (Rašytojas ir literatūros istorikas Goldbert Highet (1906–1978).

Informacijos šaltiniai

- Antikiniai romanai ir pasakėčios. Vilnius: Vaga, 1987.
- Arends R. I. *Mokomės mokytį*. Vilnius: Margi raštai, 2008.
- Bubnys R. *Reflektyvaus mokymo(si) metodų diegimo aukštojoje mokykloje metodika: refleksija kaip besimokančiųjų asmeninės ir profesinės raidos didaktinis metodas*. Šiauliai: Šiaulių valstybinė kolegija, 2012.
- Bubnys R., Krušaitė L. *Socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų refleksavimo ypatumai profesinėje veikloje*. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367164689920/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>, [žiūrėta: 2014 m. spalio 1 d.]
- Brookhart M. S. *Kaip mokiniams teikti veiksmingą grįžtamąją informaciją*. Vilnius: Vilniaus tarptautinė mokykla, 2012.
- Buehl D. *Interaktyviojo mokymosi strategijos*. Vilnius: Garnelis, 2004.
- Butkienė G., Kepalaitė A. *Mąstymas ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai, 1996.
- Dewey J. *Demokratija ir ugdymas. Įvadas į ugdymo filosofiją*. Klaipėda: Baltic Printing House, 2014.
- Duoblienė L. *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link*. Vilnius: Tyto alba, 2006.
- Eilertsen S., London K. *Modes of Organizational Learning*. Prieiga per internetą: <http://www.kollnergroupp.com/wp-content/uploads/2009/11/Modes-of-Organizational-Learning.pdf>, [žiūrėta: 2014 m. gruodžio 8 d.]
- Ezopo pasakėčia. Prieiga per internetą: <http://www.pasakos.lt/pasakecios/liutas-lape-ir-asilas/#more-2344>, [žiūrėta 2014-12-23].
- Fostering critical reflection in adulthood. *A Guide to Transformative and Emancipatory Learning*. Prieiga per internetą: <http://www.ln.edu.hk/osl/conference2011/output/breakout/4.4%20%5Bref%5DHow%20Critical%20Reflection%20triggers%20Transformative%20Learning%20-%20Mezirow.pdf>, [žiūrėta: 2014 m. rugsėjo 18 d.]
- Fromm E. *Turėti ar būti?* Kaunas: Verba Vera, 2005.
- Galkienė A. *Šiuolaikinio mokytojo vaizdinys: mokinių požiūris*. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2011/101/gal82-91.pdf>, [žiūrėta: 2014 m. gruodžio 18 d.]
- Grakauskaitė-Kardockienė D. *Kūrybos psichologija*. Vilnius: Logotipas, 2002.
- Gudžinskienė V. *Kritinio mąstymo įvairios interpretacijos ir jų analizė*. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2006/81/gudz.pdf>, [žiūrėta 2014-11-12].
- <http://managementhelp.org/misc/learning-types-loops.pdf>, [žiūrėta 2014-10-06].
- Jensen E. *Tobulas mokymas. Daugiau kaip 1000 praktinių patarimų vaikų ir suaugusiųjų mokytojams*. Vilnius: AB OVO, 2001.
- Jonyrienė V. *Kūrybiškumo ugdymas mokykloje/ugdymo sodas*. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/.../661f389e-de18-42ed-aaeb-f7795a75220d.doc>, [žiūrėta: 2015-01-06].
- Jovaiša L. *Edukologijos įvadas*. Kaunas: Technologija, 1996.
- Kepalaitė A. *Pedagogo refleksijos ypatumai akademinėje situacijoje / Ugdymo psichologija*, 2005, Nr. 14.
- Kompetencijų ugdymas. *Metodinė knyga mokytojui*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras, 2012. Prieiga internete: <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/wp-content/uploads/2012/03/Finalinis-leidinio-variantas.pdf>, [žiūrėta: 2015 m. sausio 7 d.]
- Killen P. O., De Beer J. *TheArtTheologicalReflection*. Prieiga per internetą: <http://www.bishopdale.ac.nz/documents/TheArtTheologicalReflectionSml.pdf>, [žiūrėta 2014-11-04].
- Lepškienė V. *Gešaltinės psichoterapijos teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.
- Munje E. *Personalizmas*. Vilnius: Pradai, 1996.
- Ontario College of Teachers. *A Self-Reflective Professional Learning Tool*. Prieiga per internetą: <http://www.oct.ca//media/PDF/A%20Self%20Reflective%20Professional%20Learning%20Tool/EN/SPE%20Self-Reflection%20Brochure%20EN%20ACCESSIBLE%20WEB.pdf>, [žiūrėta: 2014 m. gruodžio 18 d.]
- Patarlės apie darbą. Prieiga per internetą: <http://www.patarles.lt/lietuviskos-patarles/patarles-apie-darba/>, [žiūrėta 2014-12-14].
- Patirtinio mokymosi filosofija ir teorija. Įvadas. Prieiga per internetą: <http://www.viaexperientia.net/uploads/Patirtinio-mokymosi-filosofija-ir-teorija.pdf>, [žiūrėta 2014-10-01].
- Pollard A. *Refleksyvusis mokymas: veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika*. Vilnius: Garnelis, 2006.

- Silver H. F., Strong R. W., Perini M. J. *Mokytojas strategas. Kaip kiekvienai pamokai pasirinkti tinkamą, tyrimais pagrįstą mokymo metodą*. Vilnius: Vilniaus tarptautinė mokykla, 2012.
- Šiaučiukienė L., Visockienė O., Talijūnienė P. *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai*. Kaunas: Technologija, 2006.
- Tamašauskas V. *Pamokos virsmas: nuo pamokos vadybos iki aktyvaus mokinio*. Mokytojo praktiko patarimai. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2012.
- Teresevičienė M., Gedvilienė G. *Mokytojo profesinio tobulėjimo galimybės: Patirtis ir refleksija*. / *Pedagogika*. 2001, nr. 51.
Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367176746069/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>, [žiūrėta: 2015 m. sausio 6 d.]
- Via Experientia: *Tarptautinė patirtinio mokymosi akademija. Patirtinio mokymosi filosofija ir teorija. Įvadas*. Prieiga per internetą: <http://www.viaexperientia.net/uploads/Patirtinio-mokymosi-filosofija-ir-teorija.pdf>, [žiūrėta 2014-10-02].
- Vidurinio ugdymo bendrosios programos: *bendrujų kompetencijų ugdymas*. Prieiga internete: http://www.upc.smm.lt/suzinokime/bp/2011/Bendrosios_kompetencijos_10_priedas.pdf, [žiūrėta: 2015 m. sausio 16 d.]
- Vitkus G. *Refleksijos vaidmuo ugdymo rezultatų ir pažangos vertinime*. / Pranešimas ŠMM, PC ir Britų tarybos konferencijoje „Vertinimas ugdymo procese: ieškojimai, atradimai ir perspektyvos“, Vilnius, 2007 03 16. Prieiga internete: <http://www.sli-deserve.com/eliot/vertinimas-ugdymo-procese-ie-kojimais-atradimai-ir-perspektyvos-vilnius-2007-03-16>, [žiūrėta 2014-10-15].
- Walters P. T. Walters T. R. *Dirbk išradingiau ir bus lengviau*. Kaunas: LKB KK leidykla, 1995.
- Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo tobulinimo dorinio, meninio ir kūno kultūros ugdymo procese rekomendacijos. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2010.
- Wojtyła K. *Asmuo ir veiksmai*. Vilnius: Aidai, 1996.

Priedas

Refleksijos užduočių panaudojimo lentelė

	Užduoties numeris	Veiksmo refleksija	Refleksija veikiant	Refleksija kaip veiksmas
VEIKSMO REFLEKSIJA	2.2; 2.3; 2.4; 2.12; 2.15; 2.16; 2.25; 2.26	√	√	–
	2.23	√	√	√
REFLEKSIJA VEIKIANT	3.2; 3.6; 3.7; 3.9; 3.11; 3.12; 3.13; 3.14; 3.19; 3.23	√	√	–
	3.8; 3.10; 3.14; 3.17; 3.20; 3.22	–	√	√
REFLEKSIJA KAIP VEIKSMAS	4.1; 4.2; 4.3; 4.4; 4.12; 4.16	√	–	√
	4.12; 4.16; 4.17	–	√	√
	4.5; 4.6; 4.7; 4.9; 4.18; 4.19	√	√	√